

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: Filologie

Studijní obor: Český jazyk a literatura

ČESKÁ REPORTÁŽ O RUSKÉ SKUTEČNOSTI

20. LET

CZECH REPORT ABOUT THE REALITY OF THE RUSSIAN 20TH YEARS

Bakalářská práce: 10-FP-KČL-B-18

Autor:

Kamila KLINGOROVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

Konzultant:

Počet

Stran	Grafů	obrázků	Tabulek	pramenů	Příloh
58	0	0	0	20	0

V Liberci dne: 24. dubna 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra českého jazyka a literatury

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

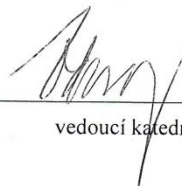
pro (kandidát): Kamila KLINGOROVÁ
adresa: Za Mlýnem 214/1, 147 00 Praha 4
studijní obor (kombinace): Filologie - český jazyk a literatura
Název BP: **Česká reportáž o ruské skutečnosti 20. let**
Název BP v angličtině: **Czech Report about the Reality of the Russian 20th Years**
Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 11. 11. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): _____

Datum: _____

Podpis: _____

Název BP:	ČESKÁ REPORTÁŽ O RUSKÉ SKUTEČNOSTI 20. LET
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.
Cíl:	Porovnat reportáže E. E. Kische a I. Olbrachta o porevolučním Rusku a na základě toho charakterizovat jejich autorskou perspektivu a prostředky jejího budování.
Požadavky:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prostudovat relevantní odbornou literaturu (o reportáži, její historii, o E. E. Kischovi a I. Olbrachtovi, o situaci v Rusku ve 20. letech, o analýze diskurzu a autorské perspektivy). 2. Provést předvýzkum a na jeho základě upřesnit postup analýzy. 3. Analyzovat Olbrachtovy Obrazy ze soudobého Ruska a Kischovu knihu Caři, popi, bolševici, s důrazem na výběr témat, jejich zpracování a prezentaci, vybrané signály autorské perspektivy. 4. Shrnutí výsledků, formulace závěrů.
Metody:	Literárněhistorická analýza; analýza reportážního (literárního a mediálního) diskurzu.
Literatura:	<p>Cudlín, Karel et al.: O reportáži, o reportérech. Praha: Karolinum, 2010.</p> <p>Haasová-Nečasová, Jarmila: Zuřivý reportér a poslední reportáže. Praha: SNPL, 1955.</p> <p>Kisch, Egon, Ervín: Caři, popi, bolševici. Praha: Svoboda, 1966.</p> <p>Olbracht, Ivan: Cesta za poznáním : Země sovětů roku dvacátého. Praha: Československý spisovatel, 1957.</p> <p>Švankmajer, Milan: Dějiny Ruska. Praha: NLN, 2010..</p>

Čestné prohlášení

Název práce: Česká reportáž o ruské skutečnosti 20. let
Jméno a příjmení autora: Kamila Klingorová
Osobní číslo: P08000053

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 24. 4. 2012

Kamila Klingorová

Děkuji vedoucímu práce prof. PhDr. Karlu Šebestovi, CSc., za jeho cenné rady a připomínky při konzultacích nad touto bakalářskou prací.

Anotace

Tématem této bakalářské práce jsou reportáže ze sovětského Ruska zpracované a publikované Egonem Ervínem Kischem v knize *Caři, popi, bolševici* a I. Olbrachtem v knize *Obrazy ze soudobého Ruska*. V úvodních kapitolách se věnují rovněž vymezení pojmu reportáž a situaci české a světové reportáže v meziválečném období.

Klíčová slova: Ivan Olbracht, Egon Ervín Kisch, reportáž, Rusko

Annotation

Theme of this thesis are reports from Soviet Russia processed and published by Egon Ervín Kisch in book *Caři, popi, bolševici* and in I. Olbracht's *Obrazy ze soudobého Ruska*. The introductory chapters are devoted to the definition of reportage and the situation of Czech and international reportage during the interwar period.

Key words: Ivan Olbracht, Egon Ervín Kisch, reportage, Russia

Obsah

1	ÚVOD.....	8
2	Reportáž a sovětské Rusko	9
2.1	Vymezení pojmu reportáž	9
2.2	Světová reportáž se zřetelem na meziválečné období.....	10
2.3	Česká reportáž se zřetelem na meziválečné období.....	11
3	Sovětské Rusko a Evropa	13
4	Cíla a postup práce, výběr materiálu	18
5	Ivan Olbracht	19
5.1	Základní údaje o životě, tvorbě a politické orientaci	19
5.2	Obrazy ze soudobého Ruska I–III.....	21
5.2.1	Revoluční ulice	22
5.2.2	Druhý dům rad	26
5.2.3	Vladimír Iljič Lenin	27
5.2.4	Angelika Balabánová	28
5.2.5	Pane Jaroslave Kvapile	29
5.3	Průběžné shrnutí.....	31
5.4	Užití jazykových prostředků	32
6	Egon Ervín Kisch.....	33
6.1	Základní údaje o životě, tvorbě a politické orientaci	33
6.2	Čaři, popi, bolševici	35
6.2.1	Reportáže zaměřené na vznik nových kulturních, vědeckých a vzdělávacích svazů a institucí.....	36
6.2.2	Reportáže zabývající se vývojem dopravy, průmyslu a obchodu.....	40
6.2.3	Reportáže zaměřené na vězeňství a soudnictví.....	43
6.2.4	Reportáže o kultuře asijských zemí v rámci sovětského Ruska	46
6.2.5	Reportáže reflektující změnu režimu	49
6.3	Průběžné shrnutí.....	52
6.4	Užití jazykových prostředků	54
7	ZÁVĚR	56
8	POUŽITÁ LITERATURA.....	57

1 ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je česká reportáž o ruské skutečnosti dvacátých let minulého století. Česká reportáž, stejně tak jako světová, zažila ve 20. a 30. letech 20. století svůj zlatý věk. Tento specifický žánr se prudce vyvíjel zejména díky technickému rozvoji, ale také díky náhlým celosvětovým změnám, které se v této době udály. Jednou z těchto velkých změn byla Velká říjnová revoluce v Rusku. Spisovatelé z Čech i ze zahraničí odjížděli do této „nové země“, aby podali zprávy a aktuální informace, co se v sovětském Rusku děje. Patřili k nim i Egon Ervín Kisch a Ivan Olbracht. Posledně jmenovaný se do Ruska vydal na počátku roku 1920 na vlastní pěst. Z této cesty vznikly tři svazečky s názvem Obrazy ze soudobého Ruska. Egon Ervín Kisch odcestoval do Ruska až o pět let později. Byl najat berlínským deníkem BZ am Mittag, aby posílal nejnovější informace o sovětském Rusku, jeho články však nebyly otištěny. Kischovy záznamy z této cesty vyšly až knižně roku 1927. Oběma knihami reportáží se budu ve své bakalářské práci zabývat.

Nejprve se zaměřím na vymezení pojmu reportáž s důrazem na českou a světovou reportáž v meziválečném období. Dále přiblížím situaci v Rusku po roce 1917, tedy Velkou říjnovou revoluci, která měla vliv i na ostatní evropské státy. A Pokusím se krátce uvést základní fakta o vývoji kulturních i politických československo-sovětských vztahů v té době. Analýze obou reportážních knih bude předcházet představení autorů – Ivana Olbrachta a Egona Ervína Kische. Seznámím s jejich životem, tvorbou a politickou orientací, která měla vliv na jejich tvorbu. V samotné analýze reportážních knih Obrazy ze soudobého Ruska a Caři, popi, bolševici se zaměřím zejména na výběr témat a jazykového zpracování, tedy výběr a užití specifických či typických jazykových prostředků v analyzovaných reportážích.

2 Reportáž a sovětské Rusko

V této kapitole se budu věnovat reportáži jako žánru, který v meziválečném období zažíval svůj zlatý věk. Všimát si budu jak reportáže české, tak v jisté míře i světové. Dále se pokusím stručně představit významnou dějinnou událost, která se v Rusku ve 20. letech odehrála, tedy Velkou říjnovou revoluci, díky níž vzniklo sovětské Rusko. Tato událost se stala po 1. světové válce středem zájmu mnoha českých a světových spisovatelů, kteří ve svých reportážích informovali o této nové a rozvíjející se zemi.

2.1 Vymezení pojmu reportáž

Pojem reportáž je odvozen z *francouzského reportage, od reporter = přenášet*.¹ Dříve byl výraz používán také pro policejní zprávu, nyní Encyklopedie literárních žánrů charakterizuje reportáž jako publicisticko-beletristický žánr podávající očitě svědectví o aktuálních společenských jevech. V soustavě literárních žánrů spadá do oblasti literatury faktu, kladoucí důraz na faktografičnost a ověřenost informací. Stránka zpravodajská zahrnuje především fakta a aktuální informace, stránka publicistická pak osobní pohled a komentování pisatele.

Nejpodstatnějším znakem při psaní reportáže je *věcnost, důraz na detail, přesný, nezaujatý nebo tzv. objektivní popis skutečnosti, pokud přijmeme tezi, že novinář může být objektivní. V tomto pojetí má reportér být zástupcem čtenářů, posluchačů nebo diváků*.² Hlavním cílem reportáže je zprostředkovat, co se děje. Pokud chceme docílit co největší autentičnosti, měli bychom užívat konkrétní údaje (jména, čísla) a specifické výrazy (slang, argot, odborné termíny).

Encyklopedie literárních žánrů (Mocná, Peterka 2004: 568) rozlišuje podle vztahu k médiím reportáž novinovou, filmovou, rozhlasovou, televizní a literární (knižní). Dále zmiňuje, že se v reportáži prolínají tři různé způsoby reference o skutečnosti: prosté zpravodajství, odborná studie a povídková narace. S časovou a společenskou závažností reportáže souvisí potenciální napětí mezi funkcí informativní a formativní, investigativní a persvazivní, manipulativní, případně agitační, která může

---

¹VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*, s. 314.

²OSVALDOVÁ, Barbora. *O reportáži, o reportérech*, s. 5.

převládnout.

Základem reportáže je tedy být tam, kde se něco děje. Reportér má recipientům co nejbarvitěji a nejuvěrohodněji zprostředkovat vše, co na místě dění vidí a slyší.

2.2 Světová reportáž se zřetelem na meziválečné období

Reportáž vzniká společně s rozvojem techniky (telegraf, novinová rotačka), avšak opravdový rozvoj reportáže se datuje do šedesátých let 19. století, kdy probíhala válka Severu proti Jihu. Zde působili reportéři, kteří pravidelně o situaci informovali jak Ameriku, tak evropský kontinent. (Osvaldová 2010: 9)

Světovou reportáž ovlivnil zejména realismus, jehož představitelem je například H. Balzac, G. Flaubert, F. M. Dostojevskij, a naturalismus Émila Zola. Informační funkci začínají v té době přebírat noviny místo románu a povídky. Ukázkový dokumentární popis předvádí Zola ve svém románu *Břicho Paříže*, kvůli kterému sbíral informace o tržnici, plány města, dělal si podrobné poznámky. (Osvaldová 2010: 9)

V roce 1902 se podílela na formě reportáže také *americká škola „muckrakin“* (termín je překládán jako „kydání hnoje“)³, název tomuto hnutí dal americký prezident Theodor Roosevelt. Tuto školu představovali novináři shromáždění kolem časopisů *Appeal to Reason*, *American Magazine* a *McClures Magazine*, jejich úkolem bylo odhalovat všechny nejasnosti v hospodářství a politice. Hlavním představitelem byl Upton Sinclair, který způsobil ve Spojených státech velký rozruch, když zveřejnil informace o výrobě hovězích konzerv. Sám Sinclair strávil v továrně několik týdnů, vše pozoroval a zapisoval si, aby o tom poté mohl informovat v reportážní knize *Džungle*. (Osvaldová 2010: 9)

Za zlatý věk reportáže považujeme první polovinu dvacátého století. Zakladatelem a jednou z nejvýznamnějších osobností žánru reportáž je německy píšící „zuřivý reportér“ Egon Ervín Kisch, rodák z Prahy (Mocná, Peterka 2004: 569). Věnoval se nejen praxi, ale také teorii reportáže, napsal učebnici *Klasický žurnalismus*. Mezi jeho nejznámější publikace patří *Pražský pitaval*, *Tržiště senzací*, *Zajatec Hitlerův*, *První dny Třetí říše* a reportážní knihy *Caři, popi*, *Bolševici*, *Americký ráj*, *Asie od základu změněná*, *Tajná Čína*, *Přistání v Austrálii* (o Kischovi viz níže). Významným reportérem byl Američan Ernest Hemingway, který v reportáži využíval tzv.

---

³OSVALDOVÁ, Barbora. *O reportáži, o reportérech*, s. 9.

objektivistický styl. Roku 1917 odjel do Kansas City, kde se stal reportérem deníku Star. V tomto deníku existoval kodex s návody a postupy jak psát „*Piš v krátkých větách. Úvodní odstavec má být vždycky krátký. Vyjadřuj se vitálním jazykem. Piš jasně, nikoli v nápovědích. Nikdy nepoužívej zastaralého slangu. Slova, kterých se často používá, nemají v tvém textu co dělat. Vyhýbej se používání adjektiv, zvláště tak nadnesených, jako je nádherný, fantastický, velkolepý, skvělý*“.⁴ Hemingway se účastnil první světové války jako dobrovolník Červeného kříže. V roce 1921 působil v literárním salonu Gertrudy Steinové v Paříži. Své reportáže psal pro North American Aliance, byl korespondentem v Číně, Londýně, účastnil se bitvy v Ardenách. (Osvaldová 2010: 13–14)

Dalším americkým reportérem byl Richard Halliburton, který zmizel v Tichém oceánu. Jeho reportáže vyšly v souborech *Královská cesta za dobrodružstvím, Za novými světy, Nádherné dobrodružství*. Trojici Američanů uzavírá J. Reed, který se účastnil povstání v Mexiku (*Ve víru mexické revoluce*). Reed byl také svědkem ruské říjnové revoluce (reportážní kniha *Deset dní, které otřásly světem*). Mezi čelné představitelky meziválečné reportáže patřila Ruska L. Rejsnerová, která ve svých reportážích líčila občanskou válku v Rusku, psala také reportáže z Německa a Afghánistánu. Dále jmenujme H. Barbusse a jeho dílo *Katané*, které přináší svědectví o protirevolučním teroru na Balkáně, a A. Gida, který se zaměřoval zejména na africké reportáže (*Cesta do Konga, Návrat z Čadu*). (Mocná, Peterka 2004: 569)

2.3 Česká reportáž se zřetelem na meziválečné období

Česká reportáž vznikla z tzv. „obrazů“, *zachycujících subjektivní prožitky a dojmy se zaměřením národopisným, naukovým a cestopisným (popisy detailů, reálií, osob, přírody)*⁵, jejichž představitelem byl Karel Havlíček Borovský (*Obrazy z Rus*), a ze sociálně dokumentární prózy (zejména Nerudovi *Trhani*).

Česká reportáž zažívá zlatý věk ve 20. a 30. letech 20. století. Velký podíl na tomto rozkvětu žánru měl Egon Ervín Kisch, který byl spjat s pražskou německou literaturou. V meziválečném období vznikala mj. reportáž, která byla zejména politicky (levicově) orientovaná, sloužící k prosazování revolučních cílů. V těchto reportážích

---

⁴ OSVALDOVÁ, Barbora. *O reportáži, o reportérech*, s. 14.

⁵ Tamtéž, s. 8.

byla potlačována funkce zpravodajská, naopak dominantní funkci zde zastávala funkce přesvědčovací. Nejčastějším tématem těchto reportáží byl Sovětský svaz a budování nové společnosti. „Uplatňovaly se zde rozmanité tvárné postupy: od panoramatických obrazů gigantických staveb socialismu, kombinovaných s výmluvností strohých statistických údajů, přes věcné svědectví o peripetiích společenské přestavby v jisté konkrétní lokalitě až momentkám ze sovětské každodennosti, vypovídajícím o nových vztazích mezi lidmi a o proměnách hodnotových priorit.“⁶ Hlavními představiteli byli především Julius Fučík (*V zemi, kde zítra již znamená včera*), J. Weil (*Češi stavějí v zemi pětiletok*), Marie Pujmanová (*Pohled do nové země, Den po revoluci*). Z reportážních knih nekomunistických autorů, kteří se věnovali také tematice porevolučního Ruska, jmenujme zejména J. Koptu (*Cesta do Moskvy*), V. Tilleho (*Moskva v listopadu*) a F. Hampla (*Země, jež hořela*).

Nejčastějším námětem z domácího prostředí se staly ve třicátých letech reportáže o sociálních střetech, demonstracích a stávkách (Julius Fučík: *Reportáže z buržoázní republiky*), o Podkarpatské Rusi (Ivan Olbracht: *Země beze jména, Hory a staletí*) a o nacistickém Německu (G. Včelička: *V zemi hákového kříže*). Ve třicátých letech vstoupili do literatury také autoři, kteří se ve svých reportážích zabývali hospodářskou krizí. Mezi tyto autory patří například V. Káňa (*Dva roky v polepšovně, Pasáci, flinkové a tuláci*) a F. Heřmánek (*Brno, které není v průvodci*) (Mocná, Peterka 2004: 570).

---

⁶ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 570.

3 Sovětské Rusko a Evropa

Ke konci 1. světové války se v Rusku udály náhlé historické změny – vypukla Velká říjnová revoluce, změnil se režim, později se rozhořela občanská válka. Díky ruské revoluci se vlna povstání rozšířila do Evropy, začaly vznikat komunistické strany. Tyto změny měly za následek, že se Rusko stalo vyhledávaným námětem českých i zahraničních autorů. Velkou roli v oblíbenosti tématu sovětského Ruska hrálo i to, že se Rusko stalo první komunistickou zemí na světě, tudíž budilo velkou pozornost. Ideální formou k zachycení všech skutečností byla reportáž, tedy literatura faktu. Z autorů zabývajících se ve svých reportážích sovětským Ruskem jmenujme například J. Reeda (*Deset dní, které otřáslly světem*), L. Rejsnerovou (*Horečné roky*), A. Gida (*Návrat ze Sovětského svazu*) a samozřejmě Egona Ervína Kische (*Caři, popi, bolševici*) a Ivana Olbrachta (*Cesta za poznáním, Obrazy ze soudobého Ruska*). Tematika revolučního a porevolučního Ruska se však objevovala nejen v reportážích, ale i v románech či poezii, například díla M. Šolochova (*Tichý Don*), I. Babela (*Rudá jízda*), A. Tolstého (*Křížová cesta*), či A. Bloka (*Dvanáct*).

Pro snazší orientaci v historickém kontextu se na následujících řádcích pokusím přiblížit alespoň ty nejdůležitější historické mezníky vzniku sovětského Ruska.

Hlavní příčinou vypuknutí Velké říjnové revoluce v roce 1917 byla velká nespokojenost obyvatelstva s válečnými poměry v zemi. Tyto okolnosti měly za důsledek abdikaci cara Mikuláše II. Moci se v Rusku ujala Prozatímní vláda v čele s knížetem Lvovem a právníkem A. F. Kerenským. Za podpory ruských finančníků a podnikatelů byla vyhlášena demokratická republika. (Škvankmajer 1995: 320–327) Již v dubnu 1917 se v Rusku objevil Lenin, obrátil se na své stoupence a zahájil s bolševiky tažení proti Prozatímní vládě. Orientoval se především na dělnictvo ve velkých městech. V červenci 1917 se pokusil se svými stoupenci Prozatímní vládu za pomoci finančních prostředků od nepřátelských států svrhnout, což se mu nepodařilo. (Pipes 1998: 116) Prozatímní vláda však nestačila rychle plnit důležité úkoly, které si předsevzala. Mezi lidmi zavládla nespokojenost jak na straně pravice, tak levice. Toho využili bolševici, kteří začali veřejně šířit hesla: rolníkům půdu, ukončení války, nastolení vlády lidu, likvidace statkářů. V čele stál L. D. Trockij, který využil nálady mezi obyvatelstvem a začal připravovat převrat. Začal budovat vojenské oddíly rudých gard. Za jejich pomoci 25. října, spolu s revolučním výborem, v Petrohradě obsadil důležitá strategická místa

(Zimní palác) a pozatýkal členy Prozatímní vlády. Moci se ujala bolševická strana v čele s Leninem a Trockým. (Švankmajer 1995: 328–332) Na jaře roku 1918 začalo vyvlastňování továren. Do vedení se dostávalo dělnictvo.

Vyvlastnění půdy šlechty, církve, statkářů a její rozdělení rolníkům se neobešlo bez násilí. Všude byl nedostatek potravin, paliva a spotřebního zboží. Peníze v té době neměly žádnou cenu, proto vláda přistoupila na přidělový systém. Dělníci, kteří dostali zboží za malý peníz, ho obratem prodali několikrát dražší na černém trhu. Vesnické obyvatelstvo odmítalo prodávat své zboží za znehodnocené peníze. Vláda proto došla k názoru, že nadešel čas se zajímat o venkov. Přistoupila k násilnému odebrání zemědělských produktů. Potravinové oddíly vpadaly do vesnic a zabíraly vše, co považovaly za přebytek. (Pipes 1998: 200–208)

Na počátku roku 1918 v Rusku vypukla občanská válka. Příčinou byl konflikt mezi radikálními bolševiky a opozicí (sympatizanti s monarchií, liberálové). V historii se o této válce hovoří jako o válce bílých proti rudým. Podnětem k válce bylo uchvácení moci v Rusku bolševiky (7. 11. 1917). Armádě bílých chyběl přístup k vojenské technice, neměla také jednotné velení. Armáda rudých operovala v centrálním Rusku, kde žilo stejné etnikum, tudíž disponovala daleko větší masovou podporou. V roce 1920 rudí své vítězné tažení dovedli do konce. Občanská válka v Rusku si vyžádala milionové ztráty jak na straně vojáků, tak na straně civilistů. (Pipes 1998: 227–260) Vítězstvím bolševiků skončila v Rusku občanská válka. Situace po skončení války byla katastrofální. Zemi zasáhl hlad, bída, epidemie. Také hospodářství se velice pomalu vzpamatovalo z válečných útrap.

V roce 1921 byla vyhlášena sovětskou vládou nová hospodářská politika (NEP). NEP byl hlavně zemědělský program, ale zasahoval také do některých odvětví průmyslu a obchodu, jednalo se o politiku omezeného soukromého podnikání a znamenal ústup od státem řízeného hospodářství. NEP byl zaveden, aby řešil aktuální problém, tedy katastrofální hospodářskou situaci. Někteří radikální bolševici tento nový program považovali za nepřijatelný ústupek od bolševického programu, jiní ho naopak uvítali.

Na konci roku 1922 se Rusko měnilo na Svaz sovětských socialistických republik. (Švankmajer 1995: 353) Během let 1923–1924 průmyslová výroba značně oživila. Velkého úspěchu přes předchozí neúrody dosáhlo zemědělství, SSSR začal obilí vyvážet. Životní a hospodářské podmínky se pomalu dostávaly na úroveň

předválečného Ruska. (Švankmajer: 1995: 356) Lenina však postihl 24. prosince další záchvat mrtvice a v lednu roku 1924 zemřel. Po smrti bylo jeho tělo nabalzamováno a vystaveno v dřevěném mauzoleu v Moskvě. (Pipes 1998: 356)

Ruská revoluce zaznamenala v Evropě velký ohlas. V řadě zemí vypukla povstání a šířilo se revoluční hnutí s cílem uskutečnit i v dalších zemích socialistickou revoluci po vzoru Ruska, zpravidla s přímou podporou ruského komunistického režimu.

V roce 1919 vyslal Lenin do Německa Karla Radeka, ten se zde ujal vedení hnutí spartakovců.⁷ Radek nabádal německé dělníky a vojáky ke svržení socialistické vlády, němečtí socialisté se však s povstáním v Berlíně vypořádali během deseti dnů. Tento neúspěch ale německé komunisty neodradil, pokusili se o puč také v Mnichově, i tento pokus však ztroskotal. (Pipes 1998: 276) Roku 1920 se v Německu uskutečnil puč W. Kappa a W. Luttwitzena (záminkou bylo rozpuštění vojenských jednotek Freikorps). Šlo o pokus uskutečnit monarchistický vojenský převrat. Kapp sesadil vládu sociální demokracie a postavil se do jejího čela. Dosavadní vláda z Berlína utekla, ale vyburcovala německé obyvatelstvo k odporu. Sociální demokraté a komunisté vyhlásili generální stávkou, která přerostla v dělnické povstání v Porúří, které během několika dní zvítězilo a pučisty donutilo k útěku. (Kárník 2000: 131)

Největšího úspěchu dosáhli komunisté v Maďarsku. Koncem roku 1918 Dohoda přisoudila Transylvánii⁸ Rumunsku. To se však nelíbilo maďarské vládě, která se obrátila s žádostí o pomoc na komunisty. V té době byl vůdčí osobností maďarských komunistů Béla Kun. Maďarská vláda nabídla Kunovi sestavení koaliční vlády. Liberálové (dosavadní vládnoucí strana) se domnívali, že by jim nová koaliční vláda mohla pomoci prosadit pomoc Rudé armády. Vznikla tedy z velké části komunistická vláda v čele s Kunem. V roce 1919 Rumuni provedli invazi do Maďarska, pomoc ze strany Rudé armády ale nepřicházela. Kun tak uprchl a vládu předal antikomunistovi Horthymu. (Pipes 1998: 276).

Roku 1919 vznikla Komunistická internacionála, která měla za úkol propagovat revoluci ve světě, zároveň ale potlačovat pokusy kapitalistických států jakýmkoliv způsobem atakovat sovětské Rusko. (Pipes 1998: 277) I když se Lenin domníval, že se revoluce naplno rozhoří v Anglii, Německu, Maďarsku a Československu, nestalo se to.

---

⁷Spartakovci se utvořili z radikální větve Nezávislé sociálně demokratické strany.

⁸Transylvánie byla oblast obydlená především maďarským obyvatelstvem.

Ale v důsledku úspěchu bolševismu v Rusku začaly podobně orientované strany vznikat i ve světě. V Československu tak vznikla roku 1921 Komunistická strana Československa, která byla sekci Komunistické internacionály. Komunistická strana v Československu vznikla odštěpením od sociálně demokratické strany, protože mezi pravým a levým křídlem se projevovaly čím dál tím větší neshody. (Kárník 2000: 142–147) Všechny spory vyústily obsazením Lidového domu a následnou generální stávkou v prosinci 1920, která byla potlačena, a demonstrující pozatýkáni.⁹ Komunistická strana měla ve 20. letech v Československu velkou členskou základnu, k níž patřila i řada českých umělců. V meziválečném období se tedy komunismus i přes velké snahy v žádném vyspělém státě neuchytil.

Po skončení 1. světové války a po změnách, které se v Rusku odehrály, muselo Československo zaujmout k sovětskému Rusku nějaký postoj. V první polovině 20. let se v Československu utvořily tři proudy, které vyjadřovaly vztah k sovětskému Rusku. Prvním proudem byla skupina kolem Karla Kramáře (předseda vlády), která odmítla uznat nový ruský stát, podporovala znovuvytvoření carského Ruska. Druhou skupinu představoval T. G. Masaryk a Edvard Beneš. Také oni se stavěli proti sovětskému Rusku. Zastávali názor, že Rusko by se mělo po pádu Leninovy vlády vydat demokratickým směrem (nevěřili, že Leninova vláda bude mít dlouhé trvání). Třetí proud představovala levicová uskupení, které sovětské Rusko podporovala. Oficiální zahraniční politiku určovala skupina kolem Masaryka a Beneše.¹⁰ Československý stát se svou politikou orientoval hlavně na Západ, tudíž československo-sovětské politické vztahy se nesly celá dvacátá léta spíše v negativním postoji, změna nastala až v druhé polovině třicátých let.

Československo-sovětské kulturní vztahy byly o poznání lepší než ty politické. Velký vliv měla v Československu právě ruská a sovětská kultura, především pak literatura.¹¹ Bohumil Mathesius a Vlastimil Borka se zasloužili o velké množství překladů děl sovětských spisovatelů. Přeložili například Erenburga, Šolochova,

---

⁹Obsazením Lidového domu v Praze levým křídlem sociální demokracie vyústily problémy uvnitř sociální demokracie. Stoupenci pravého křídla strany se obrátili na státní orgány, požadovali zásah policie. Ten se uskutečnil 9. 12. 1920, o den později vyhlásili stoupenci levého křídla generální stávkou, která byla potlačena.

¹⁰Převzato z: Akademický repozitář [online]. 4.11.2011 [cit. 2011-11-04]. *Československo-sovětské vztahy*. Dostupné z WWW: <<http://akademickyrepozitar.cz/cz/repozitar/ceskoslovensko-sovetske-vztahy.pdf>>.

¹¹Převzato z: Akademický repozitář [online]. 4. 11. 2011 [cit. 2011-11-04]. *Československo-sovětské vztahy*. Dostupné z WWW: <<http://akademickyrepozitar.cz/cz/repozitar/ceskoslovensko-sovetske-vztahy.pdf>>.

Gorkého, Jesenina, Majakovského. Mnoho sovětských spisovatelů navštívilo Prahu (Majakovský, Erenburg, Cvetajeva). Také čeští spisovatelé odjížděli do sovětského Ruska, aby odtud přivezli zprávy a informace. V Československu existovalo několik společností, které propagovaly československo-sovětské kulturní vztahy. Jednou z nich byla Česko-ruská jednota, jejímiž členy byla zejména ruská emigrace a legionáři¹² (Rudolf Medek, Dušan Makovický). Primárním cílem tohoto spolku bylo šíření znalosti ruského jazyka. Druhý spolek nesl název Společnost pro kulturní a hospodářské sblížení s Novým Ruskem, na tento spolek měla velký vliv hlavně levice. Členem byl například Ivan Olbracht, Jaroslav Seifert, Josef Hora, Helena Malířová, Zdeněk Nejedlý. Československo se také stalo útočištěm mnoha uprchlíků a politických emigrantů, kteří po změně režimu opustili sovětské Rusko. Zejména v Praze pobývalo mnoho vědců ze všech oborů. Vznikalo velké množství kulturních sdružení, střední školy, vysoké školy, na kterých studenti dokončovali svá studia. Československá vláda poskytovala podporu zejména školství velkou finanční podporu. (Kárník 2000: 186)

---

¹²Českoslovenští legionáři byli příslušníci jednotek zahraničního vojenského odboje za první světové války. Na ruském území se pohybovali v letech 1914/1920. Problematika československých legií se promítla také do zahraničních vztahů s Ruskem.

4 Cíla a postup práce, výběr materiálu

Předmětem mého zájmu jsou reportáže o sovětském Rusku Ivana Olbrachta a Egona Ervína Kische. Budu je analyzovat na pozadí základních informací o životě a díle obou autorů, které podávám v úvodu. Dále se zaměřím na výběr témat v jednotlivých reportážích a reportážních knihách a na jejich jazykové zpracování, tedy výběr a užití specifických či typických jazykových prostředků.

Ivan Olbracht napsal o sovětském Rusku tři svazečky – Obrazy ze soudobého Ruska I., Obrazy ze soudobého Ruska II. a Obrazy ze soudobého Ruska III. Tyto tři svazečky byly později vydávány pod názvem Cesta za poznáním (první vydání v roce 1952). Při analýze vycházím vždy z prvního vydání, tedy z následujících vydání: Obrazy ze soudobého Ruska I., první vydání z roku 1920, Obrazy ze soudobého Ruska II., první vydání z roku 1920, Obrazy ze soudobého Ruska III. v roce 1921.

Egon Ervín Kisch napsal o sovětském Rusku dvě knihy – Asie od základů změněná (první vydání v roce 1953) a Caři, popi, Bolševici (poprvé vydaná roku 1929). Analýza bude zaměřená na knihu Caři, popi, bolševici, přičemž budu vycházet z druhého vydání z roku 1966. Kniha je přeložena Jarmilou Haasovou-Nečasovou z německého originálu Zaren, Popen, Bolschewiken.

5 Ivan Olbracht

5.1 Základní údaje o životě, tvorbě a politické orientaci

Ivan Olbracht, vlastním jménem Kamil Zeman, se narodil Antalu Staškovi a Kamile Schönfeldové v Semilech roku 1882. Zde prožil dětství, často také navštěvoval svého dědečka ve Stanovém. Už jako malý kluk projevoval zájem o dějepis, což později vyústilo ve vysokoškolské studium historie. Během svých studií se seznámil s J. Langerem a profesorem J. Jirkou. Zejména Langer měl na Olbrachta velký politický a publicistický vliv. Olbracht během svých studií ve Dvoře Králové publikoval své první literární a publicistické pokusy ve studentském časopise Ozvěna. Po maturitě odešel na otcovo přání studovat právo na berlínskou univerzitu, později přestoupil na pražskou právnickou fakultu. Po rozepři s rodiči přešel na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity, zde studoval historii a zeměpis. Politická činnost ho však přitahovala mnohem více než studium, vysokou školu nakonec nedokončil pro nemoc (překrvení plic). (Hnízdo 1982: 10–16)

Olbracht debutoval v Šimáčkově Zvonu v roce 1905, o rok později začal spolupracovat se sociálnědemokraticky orientovanými časopisy (Pokrokové Podkrkonoší, Pokrokové noviny, Pochodeň). Počátkem roku 1909 byl přijat jako redaktor do vídeňských Dělnických listů. Navíc přispíval do dalších časopisů (Dělnická osvěta, Kopřivy, Rudé květy, Sborník mládeže sociálně demokratické). V roce 1916 se vrátil do Prahy, kde působil v Právu lidu. (Hnízdo 1984: 17–19)

Do literatury Olbracht vstoupil souborem povídek O zlých samotářích (Joska, Ferko a Paulína, Rasík a pes a Bratr Žak), které byly vydány roku 1913. O tři roky později vyšel psychologický román Žalář nejtemnější. Román Podivné přátelství herce Jesenia psal Olbracht již za první světové války, vydán byl ale až v roce 1919. Olbrachtova velká politická angažovanost se ve dvacátých letech projevila i v beletristické próze. V letech 1922 – 1928 vznikaly jeho satirické povídky s názvem Veselé povídky z Rakouska-Uherska. Mnohem většího úspěchu ale dosáhl proletářský román Anna proletářka, který vznikl v roce 1928.

Ve dvacátých letech se Olbracht začal soustavněji věnovat reportáži. Z jeho zkušeností z vězení vznikl materiál k románu reportáži Zamřížované zrcadlo, v tomto románu se silně projevuje reportážský přístup ke skutečnosti. (Hnízdo 1984: 95)

Do roku 1932 spadá Olbrachtova návštěva Podkarpatské Rusi, zde se usadil ve vesnici Koločavě. Téměř celá třicátá léta se zabýval právě tematikou Podkarpatské Rusi. Právě z této oblasti vznikly zakarpatské reportáže, které vyšly v knize Země beze jména a Hory a staletí. Olbracht informuje o přírodě, geografii, také rozebírá politické, hospodářské a kulturní vztahy a poměry v zemi. (Hnízdo 1984: 102) Této problematice se dále věnuje i v beletristických, nikoli reportážních knihách Nikola Šuhaj loupežník a Golet v údolí.

Už na počátku 20. let však zveřejnil několik útlých svazečků reportáží Obrazy ze soudobého Ruska (viz níže), inspirovaných jeho cestou do sovětského Ruska počátkem dvacátých let.

Olbracht obohatil svou tvorbou také literaturu pro mládež, v Biblických příbězích upravil text Starého zákona, podobný ráz měla i kniha Ze starých letopisů, která pojednává o české minulosti. Indické bajky zpracoval pro děti v knize O mudrcovi Bidpajovi a jeho přátelích. (Hnízdo 1984: 48–57)

Před okupací Československa německou armádou byl varován, aby opustil zemi, to se mu však nepodařilo kvůli problémům s cestovním pasem. Byl dokonce několikrát vyšetřován gestapem. (Hnízdo 1984: 92–93) Na jaře 1940 se uchýlil na Třeboňsko, kde prožil celou válku. Ivan Olbracht zemřel roku 1952 ve Státním sanatoriu. (Adamová 1977: 106)

Na politickém přesvědčení Olbrachta se z velké části podílelo rodinné prostředí. Celá Olbrachtova rodina byla silně levicově zaměřena, tato skutečnost na něj působila již od dětství a měla velký vliv na jeho literární, publicistickou a veřejnou činnost. Politické události, jakými byly zejména Velká říjnová socialistická revoluce a vytvoření Československa, měly na Olbrachta rovněž významný vliv. Olbrachtovo politické přesvědčení se opíralo o studium marxistické literatury, po Velké říjnové revoluci o studium Leninových projevů a prací. Dokonce přeložil do češtiny Marxův a Engelsův Manifest komunistické strany. Olbrachtovo nadšení z událostí v Rusku dokládá jeho článek Bolševictví a kultura, uveřejněný v roce 1919 v Právu lidu. (Hnízdo 1984: 58) „*...jsme již nyní dlužníky Ruské revoluci, neboť nebýt jí, sídlil by na Hradčanech nějaký ruský velkokníže či anglický princ a dobytí republiky stálo by v budoucnu nové potoky krve, která nám byla ušetřena, poněvadž ji za nás vylilo Rusko. Co to byla Ruská revoluce a co znamenala pro celý svět, pochopí právě až vnuk našeho maloměšťáka.*“¹³

---

¹³HNÍZDO, Vlastislav. *Ivan Olbracht*, s. 59.

V roce 1920 se stal Olbracht zakládajícím redaktorem Rudého práva, v tomto období vrcholilo jeho politické snažení, vystupoval na velkých shromážděních, zúčastňoval se schůzí a po vzniku Komunistické strany Československa se po dalších osm let věnoval stranické práci. Psal do komunistických časopisů a novin, zejména do Komunisty, Rozsévачky, Tvorby a Reflektoru. V roce 1929 veřejně vystoupil proti novému vedení Komunistické strany v tzv. Manifestu sedmi. Zde společně s Helenou Malířovou, Stanislavem Kostkou Neumannem, Marií Majerovou, Jaroslavem Seifertem, Josefem Horou a Vladislavem Vančurou kritizovali Gottwaldovo vedení strany. Tento postup stál všech sedm spisovatelů vyloučení ze strany (26. březen, 1929). Během války se stal Olbracht na pět let členem ilegální komunistické skupiny. Po vítězství nad fašismem a osvobození Československa se opět naplno věnoval politické činnosti a žádal opět o členství ve straně. (Hnízdo 1984: 73–80) Olbrachtovo politické přesvědčení se výrazně promítlo i do jeho tvorby, především do jeho vrcholné angažovanosti ve dvacátých letech.

5.2 Obrazy ze soudobého Ruska I–III.

Olbracht se vydal do sovětského Ruska zejména proto, aby přinesl do Československa nové informace o poměrech v sovětském státě, jeho cesta do Ruska je tedy přímým důsledkem jeho politického postoje. *„Zdá se, že bychom měli v této době horečně a jednu za druhou vysílat deputace do Ruska a informovat se, jak tam vypadají poměry a jak tam si vybuďovali či hodlají vybudovat svůj stát po zkušenostech, které za dva roky učinili, že bychom měli navazovat úzké styky s předáky revoluce maďarské a ptát se jich, jak oni si počínali a jaké chyby se staly, že dopadlo vše tak, jak jest, že by výkladní skříň našeho nakladatelství měla být plná brožurek českých, které by se touto otázkou zabývaly, že by každý dělník měl ve své továrně přemýšlet o tom, co by se mělo stát se závodem, v němž pracuje, a každý chalupník uvažovat o příští organizaci obce, ve které žije“.*¹⁴ Olbrachtova návštěva Ruska měla také informovat ruské soudruhy o poměrech v Československu a o možnostech revolučního procesu u nás. (Hnízdo 1984: 62) Na počátku roku 1920 Olbracht posílá Dopis z Československa, který byl otištěn v časopise

---

¹⁴ HNÍZDO, Vlastislav. *Ivan Olbracht*, s. 60.

Kommunističeskij internacional.

K cestě do Ruska byl Olbracht vyzván dvakrát. Poprvé ho vyzvala Kramářova vláda, podruhé ministerský předseda Tusar. Olbracht však obě tyto vládou financované cesty odmítl, protože podle něho měly přispět k boji proti bolševismu. (Hnízdo 1984: 61) Cestu do sovětského Ruska Olbracht podnikl na vlastní pěst a financoval si ji sám. (Hnízdo 1984: 61) Do Ruska tedy přijel až v březnu 1920 s členem Komunistické strany na Rusi Janem Salátem a levicovým novinářem Emanuele Vajtauerem. Cestu podnikli ilegálně, cestovali přes Berlín a baltické státy, navštívili Petrohrad, Moskvu, oblast středního Ruska i ruské vesnice. (Hnízdo 1984: 62) Olbracht pobýval v Rusku půl roku, z této cesty vznikly tři reportážní svazečky *Obrazy ze soudobého Ruska*.

První dva svazečky (první obsahuje reportáže *Revoluční ulice* a *Druhý dům*, druhý texty Vladimír Iljič Lenin, Angelika Balabánová) byly vydány v září 1920 v edici časopisu *Červen*. Třetí svazek (Pane Jaroslave Kvapile) vyšel v téže edici o rok později, tedy v roce 1921.

5.2.1 Revoluční ulice

Olbrachtova první konfrontace s realitou je zpracována v reportáži *Revoluční ulice*. Při psaní této reportáže autor užil metodu přímého pozorování a osobního svědectví. Je tedy jasné, že Olbracht byl na místě dění a vnímal, co se kolem děje (ulice Moskvy).

V *Revoluční ulici* se prolíná vnější popis ruské reality s Olbrachtovými úvahami o buržoazii, pracovním nadšením, zásobovací situací a černém trhu. Autor nás nejprve zavádí do ulic jarní Moskvy. Hned v Úvodu vyjadřuje nesouhlas s tím, že by Moskva byla mrtvé město, jak o ní píší evropští novináři. Domnívá se, že evropští novináři se zmiňují o Moskvě jako o mrtvém městu proto, že ve výlohách již nejsou k vidění kožešiny, klenoty, hedvábí, konzervy ani ovoce. Olbracht uvádí, že se nový režim staví jasně proti kapitalismu, a naopak popisuje Moskvu jako město rušné, živé, pulsující, nové. „Moskevská ulice plyne rušným proudem“¹⁵, „...veselé pohyby chodců, výskot

---

¹⁵OLBRACHT. *Obrazy ze soudobého Ruska I.*, s. 10.

děti...¹⁶

V reportáži konfrontuje starý svět s novým, tedy dobu před revolucí a po revoluci. Tyto pasáže jsou založeny hlavně na kontrastech. V ulicích už nejsou k vidění hladovějící obyvatelé v roztrhaném oblečení, nyní je Moskva plna „zdravě vyhlížejících soudruhů a soudružek.“¹⁷ Názvy hotelů a obchodů vystřídaly nápisy jako Tiskové ústředí, Galanterní sklad č. 8, Vydavatelstvo dělnických, selských a vojenských deputátů. Zlatočerné vývěsní štíty nahradily červené a bílé. „Jsou svěží, jásavé a smějí se do záře březnového slunce. Všude, kam oči obrátíte. Na zdech a střeších činžáků, hotelů, vil, paláců. Červené a bílé. Nové a veselé. Je na nich srp a kladivo uprostřed obilního věnce.“¹⁸ Zde se jedná o polemiku se západní kritikou ruské reality. Olbracht rovněž upozorňuje, jak nový režim pečuje o pořádek a zdraví občanů. Uvádí například, že změna režimu se promítla například v sanitárních dnech, ve kterých komisaři kontrolují pořádek v bytech a na ulicích.

Autor vyzdvihuje také lidskou kolektivitu, která v sovětském Rusku nově vznikla. Popisuje metaření či práce v lesích, na kterých se podílejí všichni obyvatelé bez ohledu na postavení či povolání. „...*tyčku, lopatu, koště, pán nepán a na ulici.*“¹⁹ Lidé pracují rádi a dobrovolně, protože vědí, že za odváděnou práci dostanou jídlo, oděv a tzv. lístky širokého upotřebení. „*Pracující člověk, ať jest již dělníkem v závodě či v úřadě, či školákem, dostává pravidelně oběd a večeři v čistých jídelnách tam, kde jest zaměstnán, a kromě toho přiděly potravin domů pro sebe a členy své rodiny, dostává tak zvané „lístky širokého upotřebení pro předměty ostatní a stejně tak poukázky na oděv, vše prostřednictvím své organizace.*“²⁰

Olbracht však zmiňuje také problémy, se kterými se musí vláda vypořádat. Jsou to hlavně keřáskové, problémy se zásobováním a také ojedinělí žebráci. Zejména spatření žebráka na moskevské ulici Olbrachta překvapilo. Tato příhoda v něm evokuje vzpomínku. Retrospektivně začíná líčit historku, kterou jako šestnáctiletý zažil v Kyjevě. Ukázka také dokazuje, že již jako mladý chlapec měl silné sociální citění: „*Od chrámových vrat táhly se dvě řady klečících a sedících žebráků. Ubohých a rozedraných, Ulicí mezi nimi procházel asi šestiletý chlapec, šlechtické dítě. Vedle něho šel lokaj s košíkem v ruce a za nimi matinka v hedvábných šatech a s krajkovým*

---

¹⁶OLBRACHT. *Obrazy ze soudobého Ruska I.*, s. 17.

¹⁷Tamtéž, s. 11.

¹⁸Tamtéž, s. 8.

¹⁹Tamtéž, s. 20.

²⁰Tamtéž, s. 27.

*slunečníkem na d hlavou. Lokaj měl v košíku rohlíky. Hoch je bral, ulamoval z nich kousky a dával na pravo a na levo žebrákům. Jako psům! A ti brali a rovnou strkali do úst. Lokaj měl ztrnule vážnou tvář a matinka se mírně usmívala. Tenkrát jsem měl chuť střílet.*²¹ Výskyt žebráka Olbracht vysvětluje tím, že Rusko má velké problémy se zásobováním. V době občanské války přišlo o většinu lokomotiv, tudíž není jak potraviny dovést z venkova či Sibíře, kde jich je dostatek. A tedy ne všichni mají dostatek jídla. Dalším důvodem je, že nejsou ještě vystavěny útulny.

Olbracht se také zabývá otázkou černého trhu na Sucharevce. Jedná se o jarmark u Sucharevovy věže. Autor popisuje krámký, stánky s různým zbožím. Prodává se zde nábytek, voňavky, brilliantové náhrdelníky, oblečení, potraviny, vše na co si jen vzpomeneme. Pokud si zde však chce někdo něco koupit, musí počítat s velkou přírůzkou. Olbracht uvádí výčet cen za jednotlivé kusy zboží. Ceny jsou podle něho opravdu závratné. „...že ten samovar stojí dvaadvacet tisíc rublů. Za to byl nedávno v Moskvě pěkný dům. Ale bylo by velmi nemoudré dívat se na rubl starýma očima a brátí na pomoc bursu a valutu a přepočítávati jej na evropské měny.“²²

Pro komunisty je podle Olbrachta hanbou na Sucharevce cokoli kupovat. Pracující člověk se zde objevuje jen ojediněle, nemá totiž potřebu na Sucharevku chodit. V zaměstnání dostává oběd, večeři a přiděly domů pro rodinu. „Vše, co dělný člověk kupuje, kupuje poměrně levně. Za libru chleba, která stojí na Sucharevce 280 rublů, platí jeden rubl osmdesát kopějek, a košile za něž žádají na Sucharevce 2000 – 4000 rublů, stojí ve skladištích prádla rady dělnických a selských deputátů 75 – 240 rublů. Žijeme v zemi, kde pestrý papírek, jemuž se říká peníze, má cenu jen pro toho, kdo k nim má ještě jiný papír, na němž je napsáno, že jest jeho majitel pracujícím člověkem.“²³ Z popisu prostředí na Sucharevce Olbracht přechází k úvaze nad tím, proč je Sucharevka vládou tolerována a jaký má význam. Autor míní, že Sucharevka slouží zejména buržoazii, protože právě ta zde kupuje a prodává. Doufá, že se situace opět změní v její prospěch, a tudíž se nebude muset přihlásit o práci. Malí měšťané, kterým již došli peníze a nemají majetek, se o práci už přihlásili. Těm velkým měšťanům Sucharevka stále slouží. „Stojí na pravé straně Sucharevovy věže. Dvě dlouhé řady jich tam jsou a čekají na kupce. Jsou to bývalé milostivé paní a milostivé slečny. Obchodnice mají přehozeny přes ruku zánovní hedvábné šaty, krajkové spodničky a košile,

---

²¹OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska I.*, s. 13.

²²Tamtéž, s. 26.

²³Tamtéž, s. 28.

*punčochy, rukavice, závoje, drží mlčky hřebeny, divadelní kukátka. A zvolníte-li krok a některá z nich se ve vás domnívá poznávati pravého kupce, obrátí oči v pravo a levo, zda tu není nikdo nepovolaný, a sáhne do kapsy a vyjme odtud brillantový prsten.*²⁴ Tato část textu (dvě dlouhé řady) je paralelou na dvě dlouhé řady žebráků, které Olbracht viděl v Kyjevě. Autor dodává, že ne všechna buržoazie na Sucharevce prodává. A přidává historku o nakladateli Sitinovi, který ačkoliv patřil k těm nejbohatším v Rusku a majetek by mu vydržel ještě dlouhé roky, o práci se přihlásil hned po revoluci. Nový režim Sucharevku toleruje zatím jen proto, že Moskva má velké problémy se zásobením, až se ale situace zlepší, Sucharevka bude zrušena. „*Na ruském venkově jsou spousty potravin, na Sibiři hníjí hory obilí, ale není vlaků, které by do Moskvy dopravily, z třiceti tisíc ruských lokomotiv zbylo po světové a občanské válce sotva šest tisíc...*“²⁵ „*Črezvyčajky se teď sice tváří, jako by byly boj se spekulací vypustily, ale až se upraví dovoz (vše se v Rusku točí kolem této otázky), vyhrnou se zase ze svých budov, rozmetou Sucharevku, zařadí a pustí svou bledou hrůzu...*“²⁶

Sucharevka podle Olbrachta také napomáhala ke zbavení se buržoazie. Tím, že zde prodává, se zbavuje svého majetku, který není nekonečný, a dřív nebo později se o práci budou muset přihlásit i ti nejbohatší. Olbracht vidí v Sucharevce zbytek starého světa, se kterým by se měl nový režim co nejrychleji vypořádat. Všichni, kteří na Sucharevce prodávají, autor nazývá *neproduktivními lidmi*, protože nepracují v rámci kolektivní práce.

Reportáž je zakončena dosti příznačným sloganem „*Kdo nepracuje, ať nejí!*“²⁷ Olbracht zde prezentuje život v Moskvě v kontrastu odcházejícího starého a nastupujícího nového a dává najevo své zaujetí pro nový režim. Například problémy se zásobováním omlouvá jako důsledek občanské války, existenci černého trhu jako přežitek starého režimu a neochotu jeho příznivců zapojit se do pracovního procesu, přičemž zdůrazňuje jejich přechodnost. Některá svá tvrzení přijímá bez ověření (přebytek obilí na venkově), kladně se zmiňuje o projevech revoluční diktatury (črezvyčajka)

---

²⁴OLBRACHT, Ivan: *Obrazy ze soudobého Ruska I.*, s. 37.

²⁵Tamtéž, s. 15.

²⁶Tamtéž, s. 27.

²⁷Tamtéž, s. 38.

5.2.2 Druhý dům rad

Druhá reportáž z prvního svazečku *Obrazy ze soudobého Ruska* nese název *Druhý dům rad*. Olbracht v této reportáži kombinuje vlastní dojmy z přímého pozorování s informacemi z jiných zdrojů (historie II. domu rad). Stejně jako v první reportáži, i v této autor svou přímou účast dokládá ve větách jako: „*Když jsme zde spali první noc, našli jsme nádobu...*“²⁸ či „*Bydlíme dva ve velkém pokoji se třemi okny...*“²⁹

Olbracht v této reportáži popisuje místo, kde byl za svého pobytu v Rusku ubytován. Jedná se o bývalý hotel Metropol, nyní druhý dům rad. Olbracht z popisu hotelu přechází k historii. Autor zmiňuje, že Metropol byl místem, kde se na konci října 1917 odehrály boje mezi bolševiky a kontrarevolucionáři. Boje nakonec skončily vítězstvím bolševiků, kteří hotel obsadili. Metropol byl dříve místem, kde se ubytovávali důstojníci a buržoazie. Několik týdnů před revolucí koupil hotel cukrovarník. Nyní zde ovšem bydlí sověšší pracovníci a zaměstnanci Narkomindělu, hotel byl totiž znárodněn. Olbracht se zamýšlí nad znárodněním a domnívá se, že změna právního stavu, která se v Rusku udála, je správná. Také konstatuje, že není žádný rozumný důvod, aby jeden cukrovarník měl mít hotel se stovkami pokojů a vily v Kremlu, když existují několikačlenné rodiny, které se musí tísnit v jednopokojovém bytě.

Od této úvahy se Olbracht dostává k líčení každodenního života v II. domě rad. „*Od dvou do šesti jest oběd. U pokladny II. domu sověťů jste si koupili na půl měsíce napřed poukázky na obědy, z nichž jeden stojí 18 rubl, a na večere po 10 rubelech. U této pokladny se platí také vše ostatní: byt, zásoby, které dostáváte, prádlo. Prádelna jest v domě, také holič, který má měsíční mzdu.*“³⁰ Vyzdvihuje zejména to, že všichni jsou si naprosto rovni bez ohledu na to, zda to jsou dělníci, služky, úředníci či lékaři. Provádí výčet cen za přiděly, byt a jídlo a srovnává to s měsíčním platem dělníka. Dochází tak dochází k závěru, že v Rusku se žije dobře, aniž by člověk strádal. Poměry v Rusku líčí jako lepší než v Čechách, Německu, Vídni i v přilehlých státech. Dodává, že někteří dělníci si stěžují, zejména na zásobování. Olbracht ale věří, že otázku zásobování vláda rychle vyřeší, protože „*žádná vláda by nedovedla lépe organisovat, než jejich, a že kterýkoli jiný právní řád by mohl dát blahobyť pouze jednotlivcům a za to většinu vzít*

---

²⁸OLBRACHT, IVAN. *Obrazy ze soudobého Ruska II.*, s. 39.

²⁹Tamtéž, s. 39.

³⁰Tamtéž, s. 46.

*poslední, co ještě má.*³¹

Olbracht reportáž uzavírá příhodou, která dokazuje, že i když jsou dělníci se zásobováním nespokojeni, svou vládu vždy brání. V této příhodě jedou dělníci ve vlaku, cestují spolu s úředníkem z národohospodářské rady, který nebyl komunistou z přesvědčení. Práci v radě musel vzít, protože mu nic jiného nezbývalo. Dělníci se začali rozhořčovat nad situací se zásobováním. Na to úředník namítl: „*Nu vidíte, to máte tu sovětskou vládu, kterou jste pořád chtěli!*“³² Tím se dělníci rozhořčili ještě více, než když mluvili o špatném zásobování, a předali úředníka nejbližší čezvyčajce.³³ Olbracht tento projev diktatury (udání čezvyčajce za vyslovený názor) dále nijak nekomentuje.

5.2.3 Vladimír Iljič Lenin

Druhý svazek Obrazů ze soudobého Ruska otvírá reportáž s názvem Vladimír Iljič Lenin.

Reportáž věnovaná jednomu z nejvýznamnějších ruských revolucionářů má sice jasný reportážní vstup, který vychází z Olbrachtova prvního setkání s Leninem ve Velkém moskevském divadle, pomalu ale přechází spíše v portrét „vůdce“ Vladimíra Iljiče Lenina. Na osobní setkání mezi autorem a Leninem nikdy nedošlo, přesto Olbracht Lenina líčí velmi detailně. Začíná nejprve vnějším popisem: „*Nevelký, širokoplecí, s tmavě rusou bradkou, s pleší, čelem nevysokým, ale silně klenutým a v před směřujícím, jako by hotovým, podobně čelu býčím, proraziti vše, co se mu postaví do cesty.*“³⁴ Vidí Lenina jako vzhledově nevýjimečného, obyčejného, oblečeného stejně prostě jako ostatní dělníci, kteří přišli do Velkého moskevského divadla uctít památku Jakuba Michailoviče, a také si poslechnout projev Iljiče. Lenin se o smrti Michailoviče zmiňuje velmi krátce, spíše vyzdvihuje organizaci a disciplínu ruského proletariátu. Z každého slova je podle Olbrachta jasné, že Lenin žije duchem revoluce. Olbracht si pokládá otázku, kdo je vlastně Lenin, a přirovnává ho k Pavlovi z Tarsu, který byl stejný stavitel a budovatel. Mínil, že Iljič je nejmocnější muž světa a jedna z největších postav lidských dějin.

Druhá polovina reportáže je informativním výkladem o Leninově životě a díle.

---

³¹OLBRACHT, IVAN. *Obrazy ze soudobého Ruska II.*, s. 50.

³²Tamtéž, s. 51.

³³Čezvyčajka (ČEKA) byla v SSSR mimořádná komise pro boj proti kontrarevoluci.

³⁴OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska II.*, s. 8.

Začíná jeho dětstvím, ve kterém byl rád sám a skoro nikdy si nehrál, byl také silně fixovaný na svou matku. Poté přechází k Leninovým revolučním počátkům. Iljič, jak ho Olbracht označuje, četl Marxův Kapitál již jako sedmnáctiletý, zakládal tajné kroužky dělníků a studentů, kteří věřili v učení Karla Marxe. Autor také zdůrazňuje, jak těžké je být revolucionářem. „*Schůze v zamčených bytech a se strážemi u dveří, transporty lidí a knih, tajné tiskárny, každý den jiné lůžko a přístřeší, ustavičné stíhání a nebezpečí. To znamenalo žaláře, Sibiř a vyhnanství; zuby vyrážené políčky kozáků, svaly obnažené ranami jejich nagajek, kosti zprerážené pažbami jejich pušek; to znamenalo velmi často šibenici nebo tři kulky do hlavy, tři do prsou. Kolik jich tak zahynulo veřejně na popravištích a tajně mezi mlčenlivými zdmi žalářů?*“³⁵ Olbracht líčí také Leninovo několikeré vyhnanství a věznění a podotýká, že ani toto mu nezabránilo, aby stále agitoval, psal články a knihy a propagoval marxistické učení. Vyzdvihuje na Leninovi jeho vzdělanost, vědeckost, skromnost a houževnatost. V závěru reportáže se Olbracht vrací zpět do Velkého moskevského divadla, kde zní z úst stovek dělníků slova Internacionály.

5.2.4 Angelika Balabánová

I druhá reportáž z druhého svazčku Obrazů ze soudobého Ruska zprostředkovává portrét, tentokrát však portrét oddané vyznavačky revoluce Angeliky Balabánové. Autor se s Angelikou Balabánovou seznámil v I. domě sovětů. V reportáži nejprve líčí její život. Olbracht uvádí, že se Angelika narodila 1878 na Ukrajině, pocházela z rodiny velkostatkáře, ale pohrdala bohatstvím a luxusem. Již od svého útlého dětství soucítila s chudými. „*Již ve čtyřech letech jsem trpěla tím, že jsou chudí a bohatí, a vyjadřovala jsem to.*“³⁶ V jednadvaceti letech se vzdala pohodlného života a odešla do ciziny. Studovala na socialistické univerzitě v Bruselu, díky které se stala revolucionářkou. Navštěvovala také profesory v Berlíně a Lipsku. V Římě roku 1900 vstoupila do sociálně demokratické strany a stala se řečnicí. V italské vesnici získala svou agitací pro socialismus celou vesnici. Nejvášnivější revolucionářkou se stala v Karlových Varech, kde se jí přičil měšťácký způsob života. Prošla několika funkcemi, nakonec zakotvila jako sekretářka ve III. internacionále. Vydala také několik knih.

---

³⁵OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska III.*, s. 18.

³⁶Tamtéž, s. 42.

Od zmapování života Balabánové Olbracht přechází k úvaze o ní jako o člověku, který zasvětil celý svůj život proletariátu, revoluci a agitátorství. Autor se také zamýšlí nad tím, jaký by měl agitátor být a jaké by měly být jeho povinnosti. V agitátorovi vidí umělce, který tvoří. „Každý agitátor musí umět býti sám sebou a zároveň na sebe zapomenouti, doslova přestat existovat. Musí umět splynout s posluchači, vniknout v jejich bytost, státi na jejich úrovni, zároveň s nimi se přenést do minulosti, zároveň s nimi se postupovati a vznášeti se vždy výše a výše.“³⁷ Olbracht na Balabánové vyzdvihuje pozitivnost, láskyplnost, oddanost revoluci a proletariátu. Vidí ji také jako krásnou, ale unavenou a nemocnou ženu, která se však mění, když má řečnit před posluchači. Balabánová se stala mluvčí proletariátu, která si vždy stála za svými ideály „Nemůže ještě přestat se svým bojem. Ještě jí potřebují v zemích, kde není svoboda. Ještě trpí naši zahraniční bratři. Ale my svou vládu nepustíme, pevně ji budeme třímat v rukou a nepřestaneme bojovat dříve, dokud nedobudeme světa, dokud celý svět nebude jedinou sovětskou republikou.“³⁸

5.2.5 Pane Jaroslave Kvapile

Poslední reportáž nese název *Pane Jaroslave Kvapile*. Je psána formou otevřeného dopisu (dopis byl napsán v Moskvě v srpnu 1920), který je reakcí na Kvapilovo³⁹ psaní Olbrachtovi. Jaroslav Kvapil ve svém dopisu žádá Olbrachta, aby mu podal co nejvíce informací o umění v Rusku. „...co se tam děje ve všech oborech uměleckých a lidovýchovných, jakým způsobem jest opatřeno zlidovění všeho umění a jak je při tom dbáno nezbytné úcty k tvůrčím individualitám.“⁴⁰ Olbracht tedy na základě osobního svědectví v této reportáži líčí poměry v ruském divadelnictví, výtvarnictví a kinematografii, přičemž ale dodává, že se obává toho, „že z toho nebudete moci v československé demokratické republice použít nic – ale pranic.“⁴¹

V úvodu reportáže si Olbracht pokládá otázku, proč nebude možné se téměř ničím v československém státě z ruského systému inspirovat. Autor míní, že v

---

³⁷OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska III.*, s. 53.

³⁸Tamtéž, s. 62.

³⁹Jaroslav Kvapil byl zakladatelem české moderní režie. Psal básně, přispíval svými články do novin a časopisů. V Národním divadle působil několik let jako šéf činohry. Pracoval také jako sekční šéf ministerstva školství a národní osvěty.

⁴⁰OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska III.*, s. 7.

⁴¹Tamtéž, s. 7.

československé demokratické republice je na kulturu nedostatek finančních prostředků. Vše by ale vypadalo zcela jinak, kdyby se provedla nacionalizace stejně tak jako v Rusku. „*Jsem sice přesvědčen, že to půjde také v Česko-Slovensku zařídit, že i náš stát bude jednou mít dosti prostředků, které by věnoval kultuře a lidovýchově, ale nepůjde to ovšem v demokratické republice a tím méně v politicky ztročilé a hospodářsky vysávané kolonii dohody, jakou jsme se za poslední roky stali.*“⁴² Autor také v reportáži kritizuje československou vládu a samotného Kvapila, považuje je za neschopné, protože nic nedělají se situací, která v Československu panuje. Po dosti kritické úvaze o stavu kultury v Československu Olbracht přechází k výkladu o stavu hlavních uměleckých oblastí porevolučního Ruska. Postupně se zabývá divadlem, kinematografií, sochařstvím a malířstvím. V reportáži líčí své zážitky z představení, které sám navštívil, kritizuje americké firmy, kterým jde pouze o výdělek, nikoliv o uměleckou hodnotu a lidové vzdělání. A jedním dechem dodává, že právě tyto americké filmy jsou v Československu velmi oblíbené majiteli biografů. V sovětském Rusku se filmově zpracovává ruské realistické drama, stejně jako je tomu v divadelnictví, ale neméně důležité je i zpracování látky revoluční, proletářské, výchovné a lidové. Ve výtvarnictví Olbracht vyzdvihuje zejména to, že byl vydán zákaz vývozu uměleckých památek do ciziny. Dále pak shledává užitečným, že byly znárodněny soukromé sbírky a obrazárny a vytvořena nová muzea a výstavy. V této souvislosti zdůrazňuje, že ruští obyvatelé touží po knihách a vzdělanosti, která nebyla za carské vlády zpřístupněna všem.

V závěru reportáže mapuje organizaci kultury a výchovy v sovětském Rusku, přičemž hlavním cílem je, jak uvádí, reforma školství a likvidace negramotnosti. Důrazně vyvrací zprávy z buržoazního tisku, že bolševici ničí kulturní hodnoty a tvůrčí inteligenci. Olbracht na závěr uvádí, že se rozhodl na dopis Jaroslava Kvapila odpovědět veřejně, protože se domnívá, že zájem o nový život v Rusku vzrůstá čím dál tím více.

Celá tato reportáž má silně ironické ladění, zejména to platí o pasážích, ve kterých autor srovnává poměry v sovětském Rusku a demokratickém Československu.

---

⁴²OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska III.*, s. 9.

5.3 Průběžné shrnutí

Ivan Olbracht se ve třech svazečcích uměleckých reportáží snažil zachytit některá témata spojená se vznikem sovětského Ruska a socialistickou revolucí. Jejich výběr a zpracování svědčí o jeho subjektivní zaujatosti a také o tom, že své reportáže chápe jako nástroj politické propagandy. Z toho plyne jejich jednostrannost a nevyváženost.

Reportáže prvního i druhého svazečku zakládá na kontrastu dobra, které představuje nový svět, budovaný sověty, a zla, představovaného světem starým (demokratické Československo, zbytky ruské buržoazie na Sucharevce). Nové Rusko líčí jako ideální místo pro život, místo, ve kterém jsou si všichni rovni, pracující, kteří za svou práci dostávají spravedlivou odměnu, všichni až na některé nepřátele souhlasí s novým režimem, touží po vzdělání a kultuře a sovětská vláda jim je poskytuje. Kladně se přijímají projevy diktatury (črezvyčajka), nedostatky se vysvětlují jako důsledky občanské války, které se v nejbližší době odstraní. Druhý svazeček reportáží představuje význačné revoluční osobnosti jako ideální osoby od nejranějšího dětství (Leninův zájem o marxismus již v útlém věku).

Staré Rusko je prezentováno jako zanikající svět jednotlivců, kteří se nechtějí připojit k pracujícím. Sovětská vláda jim zatím poskytuje možnost žít ve svém světě peněz a černých obchodů, ale to brzy skončí. Žádná osobnost tohoto starého světa prezentována není.

Skutečnosti, které by takovému idealizovanému obrazu Ruska neodpovídaly, v reportážích zachyceny nejsou. Opačné hlasy jsou zastoupeny jen zcela výjimečně a Olbracht je prezentuje s nesouhlasem a ironií. Typické pro to je využití formy veřejného dopisu v poslední reportáži.

5.4 Užití jazykových prostředků

Všechny Olbrachtovy reportáže v *Obrazech* ze soudobého Ruska jsou psány spisovným jazykem s velkým množstvím slov ruského původu. To svědčí o tom, že autor se v ruském prostředí skutečně pohyboval a dobře ho znal (*machorka, čezvyčajka, furažka, nagajka*). Olbracht se užitím těchto slov rovněž snažil autentičtěji zachytit popisovanou událost a evokovat kolorit prostředí.

V reportážích je také velké množství ruských reálií, které jsou vždy autorem v závorce vysvětleny (*Narkompros – zkratka pro Národní komisariát posvěščení*). V textech se ojediněle vyskytuje i několik slov expresivních (*buržuj, keťas*). Olbrachtův jazyk je specifický svou archaičností, reportáže jsou plné přechodníků – „*nebo kteří se do nich ještě nepřihlásili, dávající přednost příštípkařiti pro buržoasii*“ nebo „*V době krvavých dní z konce října 1917 byla krajním bodem, kteří ještě ovládali junkeři Kremlu se zmocnivší*“. Archaicky působí i tvary 3. osoby jest (*jest oběd*), i když v době svého vzniku nebyly tyto rysy vnímány v takové míře jako archaické jako dnes.

V popisných či úvahových pasážích textu Olbracht užívá dlouhých, rozvitých souvětí a rozsáhlých výčtů: „*Nevelký, širokoplecí, s tmavě rusou bradkou, s pleší, čelem nevysokým, ale silně klenutým a v před směřujícím, jako by hotovým, podobně čelu býčímu, proraziti vše, co se mu postaví do cesty.*“ Naopak dynamičnosti textu dosahuje krátkými větami, i neslovesnými: „*Červené a bílé. Všude, kam oči obrátíte. Nové a veselé.*“

Olbracht v reportážích velmi často užívá rétorických otázek, jimiž udržuje čtenářovu pozornost. „*A co je to tam za dlouhý nápis?*“ nebo „*Zajímáte se o ceny?*“ Počítá také s tím, že svazečky se budou číst v Evropě, proto několikrát oslovuje přímo čtenáře, čímž ho vtahuje do děje. „*Zastav dech, Evropane, zde to voní krví. Nemýlíš se, je to skutečně ona!*“

Téměř ve všech reportážích se opakuje prvek repetice, autor tím klade na opakovaná slova větší důraz. „*Dříví, dříví, dříví!*“, „*Práce, práce, práce! Volá jí ulice, volá jí celé město.*“, „*...stavitel! Největší stavitel, jakého zná historie!*“ Pro Olbrachtovy reportáže je také typické časté užití personifikace, čímž autor opět dosahuje dynamičnosti vyprávění. „*Březnová ulice žije svým rušným životem...*“, „*Ale za to žijí jiné vývěsní štíty...*“ Při charakteristice postav či věcí autor používá neotřelá přirovnání, tím reportáž dosahuje větší autentičnosti a působivosti: „*...ohavně řvavý jako pro provazolezkyni...*“, „*její černé oči jsou smutně hluboké jako šumavské jezero...*“

6 Egon Ervín Kisch

6.1 Základní údaje o životě, tvorbě a politické orientaci

Egon Ervín Kisch se narodil 29. dubna 1885 jako druhý z pěti synů německému židovskému obchodníkovi Heřmanu Kischovi a jeho ženě Arnoštce Kischové. Rodina žila v Praze U Dvou zlatých medvědů a vlastnila obchod se sukrem. Ačkoliv rodina byla německá a židovská, Egon se již od mládí učil soukromě češtině a nebyl věřícím židem. Kischův otec Heřman zemřel, když bylo Egonovi pouze šestnáct let. Obchod a starost o pět synů tedy převzala Egonova matka Arnošta. První tři roky chodil Egon Ervín Kisch do soukromé školy Floriana Seidla, zbylé dva navštěvoval soukromou německou školu v klášteře U Piaristů. Kisch nepatřil na gymnázium mezi nejlepší žáky, ne proto, že by mu učení nešlo, ale spíše proto, že měl kromě učení spoustu zájmů. Podílel se na vydávání školního časopisu *Kommers-Zeitungen*, pro nějž psal první články. Již jako dítě vydával *Noviny*, popisoval zde svá školní léta a situaci v tehdejší Praze. Po maturitě na německém reálném gymnáziu se zapsal postupně v Praze na stavební inženýrství, filozofickou fakultu a Wredeovu školu žurnalistiky v Berlíně. Ani jednu z těchto škol však nedokončil. (Kozlová, Tomáš 1984: 7–14)

Jako jedenadvacetiletý se vrátil zpět do Prahy, byl rozhodnutý stát se novinářem. Nastoupil jako redaktor nejprve do *Prager Tagblatt*, později přešel do *Bohemie*. Zde působil jako lokálkář, měl za úkol docházet na policii, k soudu, na novinářskou burzu. Jeho prací bylo informovat o aktualitách a zajímavostech z pražského života. V této době byla hlavním tématem jeho tvorby kriminalita a život sociálně nejslabších. (Kozlová, Tomáš 1984: 14–19)

V roce 1908 přišel z Berlína do *Bohemie* umělecký kritik a spisovatel Paul Wiegler, který umožnil Kischovi uveřejňovat v *Bohemii* novinové cykly *Pražské toulky* a *Pražské novely*. Kisch v těchto cyklech pohlíží na Prahu z různých úhlů. Všechny 34 příspěvků, které se v *Bohemii* otiskly, bylo základem pro reportážní knihy *Z pražských ulic a nocí*. (Kozlová, Tomáš 1984: 21–22)

V letech 1906 a 1913 uveřejnil v *Bohemii* i své verše (*Golem*, *Milostná píseň*, *Skvost*). Na počátku roku 1913 začal spolupracovat s redakcí *Berliner Tageblatt*, o rok později se stal dramaturgem berlínského divadla *Sozietat*. (Kozlová, Tomáš 1984: 23)

Roku 1914 byla v Rakousku-Uhersku vyhlášena mobilizace, Kisch byl přiřazen k 11. pěšímu pluku, se kterým vyrazil na jižní frontu. Redakce Berliner Tageblatt se na něj obrátila, zda by pro noviny mohl psát články o svých válečných zážitcích, Kisch odmítl. Psal si však válečný deník, který známe pod názvem Vojákem pražského sboru, po skončení války své úryvky z deníku uveřejnil v Der Friede a v Prager Tagblatt. (Kozlová, Tomáš 1984: 40)

V listopadu 1918 zakládali ve Vídni revoluční intelektuálové, levice sociální demokracie a navrátilci z ruského zajetí Federaci revolučních socialistů „Internacionála“, k jejímž zakladatelům patřil i Kisch. Primárním úkolem této Federace bylo sjednotit všechny revoluční síly a uskutečnit sociální revoluci. Jedním z hlavních řečníků byl i Kisch, který svým projevem přispěl k založení Rudé gardy. S Rudou gardou spolupracoval dělnický týdeník Der freie Arbeiter, vycházel s přílohou Die Rote Garde, již redigoval Kisch. Hlavním tématem bylo politické dění a sympatie s Velkou říjnovou revolucí. (Kozlová, Tomáš 1984: 47–48)

V roce 1918 vyšel v časopise Das Literarische Echo článek, ve kterém se Kisch zamýšlí nad reportáží jako žánrem a nad prací reportéra. Kisch zde vyjadřuje názor, že práce reportéra je důležitá, protože každá věc vyžaduje důkladné studium. A každá studie prostředí je vlastně reportáž. (Kozlová, Tomáš 1984: 74) V roce 1923 vydal knihu Klasický žurnalismus, kde se pokusil charakterizovat své předchůdce. Kisch uvádí, že „...špatný reportér je ten, který přehání a je nespolehlivý, dobrý reportér potřebuje ke svému řemeslu schopnost zážitků. Prožíval by, i kdyby o tom nemusel zpravovat. Ale nepsal by, kdyby neprožíval.“⁴³ Dále se vyjadřuje ke vztahu reportéra a pravdy. „Nic nás tak neohromí jako čistá pravda, nic není exotičtější než svět kolem nás, nic není fantastičtějšího než věcnost. A nic není senzačnějšího na světě než doba, ve které žijeme.“⁴⁴ Pozoruhodný je také článek uveřejnění v časopise Čin s názvem Román? Ne, reportáž! Kisch v něm vidí reportáž jako žánr budoucnosti, román jako žánr minulého století. Toto jeho tvrzení vyvolalo velkou odezvu u českých spisovatelů a kritiků a také velkou polemiku mezi Kischem a Benjaminem Kličkou, Čestmírem Jeřábkem, Františkem Langerem, Janem Herbenem či F. X. Šaldou.

Na počátku roku 1925 odjel E. E. Kisch do Sovětského svazu, z této cesty vznikla reportážní kniha Caři, popi, bolševici. O tři roky později přijel do Spojených států amerických, navštěvoval továrny, všímal si postavení dělníků, ukazoval rub

---

⁴³KOZLOVÁ, TOMÁŠ. *Egon Ervin Kisch.*, s. 76.

⁴⁴Tamtéž, s. 76.

hospodářské prosperity, nevyhýbal se otázkám soudnictví, kriminalitě a rasismu. Poznatky ze Spojených států amerických shrnul do knihy reportáží *Americký ráj*. Velká část reportáží v této knize se zabývá tématem Hollywoodu a filmového průmyslu, Kisch komentuje nízkou úroveň westernů a nekalé metody jednání vůči hercům. (Kozlová, Tomáš 1984: 83–90)

V létě 1931 podnikl Kisch opět cestu do Sovětského svazu, tentokrát však do asijské části. Projel například Tádžikistán či pohraniční oblast Afghánistánu. O rok později byl již v Číně a Japonsku, odkud přinesl jako jeden z prvních reportérů svědectví z bojů. Třicátá léta strávil Kisch střídavě ve Francii, Španělsku a Praze. V prosinci 1939 musel Kisch kvůli svému původu a politické stranickosti prchnout, nejprve do Spojených států, později do Mexika. V Mexiku se Kisch zajímal hlavně o historii, učil se španělsky. Výsledkem cest Mexikem je kniha *Objev v Mexiku*. (Kozlová, Tomáš 1984: 90–94)

Po osvobození Československa se Kisch vrátil opět do Prahy, účastnil se osmého sjezdu KSČ, jehož jednání byl přítomen jako čestný host. „*Tento sněm je nejkrásnější, který jsem ve světě viděl, a viděl jsem sjezdy komunistických stran v pěti dílech světa. Pro mne je to zpěv, hudba, radost z vítězství a jsem velmi dojat. Řeč Klementa Gottwalda, provázená potleskem, provoláváním, vstáváním, ukazuje, co znamená pro milion komunistů. A přece nebyla vyvolána žádným rétorickým výtvozem, je jasná, střízlivá, věcná a logická, jak jsem ještě neslyšel. Zdá se mi, že není možné, aby se z ní ztratila třeba jen jediná věta. Jsem šťasten, že mezi tisíci soudruhy, kteří hltali slova soudruha Gottwalda, jsem byl taky já.*“⁴⁵

Čtyřicetátého března 1948 dostal Kisch záchvat mozkové mrtvice a byl hospitalizován v pražské Všeobecné nemocnici, za šest dní na to Egon Ervín Kisch zemřel. (Kozlová, Tomáš 1984: 134)

6.2 Caři, popi, bolševici

Stejně jako ostatní spisovatelé, i Kisch chtěl na vlastní oči vidět „nový svět“ – sovětské Rusko. Přijel do Sovětského svazu před Vánocemi roku 1925 a vracel se v květnu 1926. Kisch odjel do Ruska s tím, že bude zásobovat články berlínský deník *BZ am Mittag*, který také celou cestu financoval. (Kozlová, Tomáš 1984: 84) Tento deník

---

⁴⁵KOZLOVÁ, Danica, TOMÁŠ, Jiří. *Egon Ervín Kisch.*, s. 128.

však odmítl Kischovy články uveřejňovat pro přílišnou nadšenost.⁴⁶ „*Já myslím, že by ses zbláznila nadšením, kdybys tu byla. Všechno je nádherné a každý, kdo o tom pochybuje, je hlupák. Jsem udřený jako pes, ale přece jsem lítal od rána do večera, teď sedím doma, odpočinu si trochu a půjdu se znovu dívat na Moskvu, do Kremle.*“⁴⁷

Knihy *Caři, popi, bolševici* vyšla poprvé roku 1927, obsahuje třicet reportáží – Rusko z vlaku, Kdysi Carskoje Selo, Galoše, Ruch v Moskvě, Universita tovární práce, Záplava jako záplava, Zaměstnání a náboženství v Tiflisu, Putilovské závody, Něvský prospekt, Uvěznění kati, osvobozené děti, Institut Marxe-Engelse, To je vám v Ázerbájdžánu divadlo!, 1. máj a velikonoce, Pestrý pás obrázků z jednoho dopoledne v Jerevanu, Cikáni všech zemí, spojte se!, Muži a ženy ve vězení, Neděle na vesnici, Donecká pánev – ruské Porúří, Podivné chování tureckého lázeňského, O uprchlících, tuláčcích a malém básníkovi, Hvězdárna v severní stepi, Audience u papeže, Petruška a Vaňka-Vstaňka, Poklad Kaspického moře-nafta, Moskevský policejní šéf odpovídá.

Všechny texty lze rozčlenit do několika tematických skupin: reportáže zaměřené na vznik nových institucí a svazů (kulturních, vzdělávacích, vědeckých), reportáže zaměřené na průmysl a obchod, texty zabývající se soudnictvím a vězeňstvím, reportáže o kultuře asijských zemí v rámci sovětského Ruska, reportáže reflektující změnu režimu.

6.2.1 Reportáže zaměřené na vznik nových kulturních, vědeckých a vzdělávacích svazů a institucí

Do této skupiny řadím reportáže: Institut Marxe-Engelse, Hvězdárna v severní stepi, Psi fyziologa Pavlova, O uprchlících, tuláčcích a malém básníkovi, Cikáni všech zemí, spojte se!

Reportáž s názvem Institut Marxe-Engelse reflektuje Kischovu návštěvu v tomto institutu, který byl vytvořen v Rusku na počest těchto dvou německých socialistů a myslitelů. Tyto Němce však „*nehřála přízeň knížat a kolem nich neburácel jásoť divadelního publika, nikdy nekráčeli z vlastního palazzo Frauenplanu...*“⁴⁸ Těchto privilegií se dostávalo Goethovi a Schillerovi. Kisch srovnává návštěvu Goethova a Schillerova archívu v Německu, který je podle Kische s Institutem Marxe-Engelse

---

⁴⁶KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici* (doslov), s. 222.

⁴⁷Tamtéž, s. 224.

⁴⁸Tamtéž, s. 95.

nesrovnatelný. „*Jak mě také mohl napadnout Výmar! Přece musí být v mé vzpomínce něco, co by se s tímto dalo lépe porovnat?*“⁴⁹ Vzpomíná také na jiné pomníky, které viděl „...*dosud nikdy však neexistoval ústav k uctění a poznání těch, kteří poznali nespravedlnost společenského řádu a museli fyzicky trpět za to, že dali průchod svému žalu nad tímto bezprávím...*“⁵⁰

Kisch je z této návštěvy institutu velmi dojatý a neskryvá své nadšení. „*Jinak bych nebyl mohl zhlédnout dnes v Institutu Marxe-Engelse v Moskvě to, co se marně snažím srovnat si v hlavě a v srdci, jak tu sedím dojat a zmožen na břehu Moskvy.*“⁵¹ V této reportáži však Kisch nelíčí jen dojetí nad místem, které navštívil, ale také seznamuje s literaturou, která se v institutu nachází. Kisch důkladně prohlíží jednotlivé knihy a svazky, které reflektují revoluční události od roku 1848 až po první světovou válku. Poukazuje však i na negativa, upozorňuje, že chybí knihy, které by se zabývaly soudními procesy proti dělnickému hnutí. Za nejdůležitější místnost institutu považuje kabinet Marxe a Engelse, kde jsou shromážděny všechny práce od této dvojice. V závěru reportáže ironicky konstatuje, že tak velcí myslitelé museli nalézt svůj archív v cizině, a ne v zemi, která je jejich domovem, tedy v Německu. „*V kabinetech, v čítárně a muzeu s četnými obrazy čerpají badatelé z celého světa z dokumentů, které nemá jejich vlast. Domov pomlouvané a pronásledované vědy, založené k ozdravení společnosti, stojí tam, kde žili jejich tvůrci a kde našli svůj hrob: v cizině. Archív ve vyhnanství*“⁵²

V reportáži s názvem Hvězdárna v severní stepi Kisch seznamuje s hvězdárnou Pulkovo, která se nachází v jižním Rusku. Oceňuje práci astronomů, kterých se netýká krácení pracovní doby, musí osmáct hodin denně pozorovat hvězdy v jakémkoliv počasí. Také zmiňuje, že sovětská vláda hvězdářství podporuje a vkládá do něj nemalé finanční obnosy, nejen do Pulkova, ale také do hvězdáren Nikolajeva a Simeisu. „*Simeis dostane reflektor o průměru jednoho metru, a dokonce jedenačtyřicetipalcový refraktor, největší na světě. Sovětská vláda za to zaplatí sto třicet tisíc rublů. Mateřský ústav dostane Zeissův dvanácticentimetrový fotografický dalekohled, deset tisíc rublů.*“⁵³

---

⁴⁹KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 96.

⁵⁰Tamtéž, s. 96.

⁵¹Tamtéž, s. 96.

⁵²Tamtéž, s. 101.

⁵³Tamtéž, s. 167.

Reportáž Psi fyziologa Pavlova pojednává o profesoru Ivanu Petroviči Pavlovovi, který své pokusy provádí na psech. Ačkoliv se má Pavlov za sovětské vlády lépe než za carské, není komunistického smýšlení. „*Není již v domě Akademie, kde měl za vlády svých přátel šest tmavých komůrek, nýbrž v obrovské budově na Vasiljevském ostrově s osmnácti pracovnami, laboratořemi, operačními sály a novými instrumenty z Německa. Všichni spolupracovníci jsou dobře umístěni, nemluvě ani o psu, který je zde v padesáti exemplářích a pro něhož se udržuje na dvoře vlastní dům se služebnictvem.*“⁵⁴ Kisch zde opět vyzdvihuje podporu sovětské vlády vědním disciplínám a poukazuje na její toleranci: i když Pavlov proti sovětské vládě několikrát veřejně vystoupil, vláda proti němu nic nepodniká, protože ho považuje za největšího biologa vůbec. Kisch se zaměřuje na výčet oblastí, ve kterých profesor Pavlov vyniká: „*Až do roku 1900 se zabýval profesor Pavlov fyziologií zažívacího traktu, počátkem nového století se věnoval výzkumu podmíněných reflexů, metoda, která vyvolala revoluci v mnohých odvětvích lékařství a přírodovědy, a nadto i v noetice.*“⁵⁵ Jednotlivé jevy pak Kisch detailně vysvětluje: „*Na rozdíl od vrozených reflexů, například cuknutí při utržení rány, zívání při tělesné únavě, výkřiku při zranění, nazval ony myšlenkově vyvolávané účiny podmíněnými reflexy. Nejsou v nás hned po narození, představují souhrn našich zkušeností a dosahuje se jich za působení kůry velkého mozku...*“⁵⁶

Reportáž O uprchlících, tuláčcích a malém básníkovi se zabývá otázkou bezprizorních dětí. Kisch v reportáži seznamuje se systémem a institucemi, které byly zřízené, aby otázku bezprizorních dětí vyřešily. Již po první světové válce a následně po válce občanské se v Moskvě potulovaly tisíce malých tuláků. Situace se sice zlepšila, přesto však Moskva byla nucena zřídit Sociálně právní ochranu nezletilých. „*Sponě podléhají čtyři moskevská sběrná střediska potulných dětí, dvě pro chlapce, jedno pro dívky a jedno pro úplně malé občanky bez přístřeší ve stáří od čtyř do sedmi let. V těchto kolektorech zůstanou nejméně dva měsíce, z toho připadá čtrnáct dní na fyzickou karanténu, ostatních šest neděl patří psychologickému a sociálnímu pozorování, podle něhož se řídí další osud přijatého.*“⁵⁷ Dětem jsou k dispozici klubovny, ve kterých se hrají šachy, maluje, hraje na piano, nacvičují se divadelní představení. Kolektory se po přijetí snaží o dětech získat co nejvíce informací, zajímají je například jejich vědomosti

---

⁵⁴KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 213.

⁵⁵Tamtéž, s. 213.

⁵⁶Tamtéž, s. 214.

⁵⁷Tamtéž, s. 151.

a dovednosti, které se pak snaží podporovat. Po celém ústavu jsou vyobrazeny symboly propagující sovětské Rusko, děti jsou vedeny k osvojení základních pravidel komunismu. „*Vidíme tu idealizované zlaté traktory, z jejichž součástí příští chléb, peníze a plody...*“⁵⁸

Doba pobytu v kolektorech je omezena na dva měsíce, poté děti putují do jednoho ze čtyř set sedmi dětských domovů, buď „*do pracovních komun, které samostatně vedou zemědělský nebo průmyslový závod, do ústavů pro duševně choré, do dětských kolonií, do různých pracovních škol nebo do velkého dětského domova.*“⁵⁹ Existuje také noclehárna, kde se děti mohou vyspat a vykoupat, byla zřízena „komise pro věci nezletilých“, která posílá do kolektorů děti, které se proviní, většinou krádeží. Kisch se zabývá také mladými narkomany, v sovětském Rusku navštívil Dům mladistvých narkomanů. Morfium, kokain a opium byly do Ruska importovány z Německa a Polska. „*Ve špeluňkách a na ulicích rozdávali obchodníci s kokainem cizím lidem dávku bílého prášku – věděli, že zítra přijdou zase, aby novou dávku tím lépe zaplatili a zůstali stálými zákazníky.*“⁶⁰

V jednom takovémto domu pro narkomany Kisch zjistil, že „*z pěti set chovanců je šestačtyřicet kokainomanů nebo alespoň kokainistů. Ještě teď některé desetileté děti spotřebují denně tři láhve vodky. Sto procent moskevských tuláčků kouří cigarety, mezi nimi šestiletí, kteří vybafají často třicet cigaret denně.*“⁶¹ Pracovníci ústavu narkomanům dávky pomalu snižují a snaží se jim pomoci se závislosti zbavit. Kische zaujal v tomto domově pro narkomany chlapec jménem Baglov, jehož verše vyšly v časopise. Kisch dokonce jednu jeho báseň s příznačným názvem Šňupounek přeložil do němčiny.

Posledním textem této skupiny je reportáž s názvem Cikáni všech zemí, spojte se! Kische toto etnikum zaujalo, když v Rusku zahlédl v průvodu 1. máje transparenty s názvy „Všichni do Svazu cikánů“. Kisch se za jedním takovýmto hnutím vydal, aby se o Svazu cikánů dozvěděl více informací. V reportáži seznamuje s fungováním a cíli svazu.

Uvádí, že Všeruský svaz cikánů je v sovětském Rusku nově vzniklou institucí. Jeho hlavním cílem je sjednotit všechny cikány na území Ruska, ale vzhledem k jejich

---

⁵⁸KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 158.

⁵⁹Tamtéž, s. 157.

⁶⁰Tamtéž, s. 159.

⁶¹Tamtéž, s. 160.

kočovnému životu a negramotnosti je to velmi těžký úkol. Kisch vyzdvihuje práci Všeruského svazu cikánů, který se například pokoušel o sestavení cikánské abecedy a mluvnice. Dále se Svaz snažil co největší počet cikánů zapojit do umělecké odborové organizace. V roce 1925 se podařilo zřídit v sovětském Rusku první cikánskou školu na světě, jejímž cílem bylo odstranit negramotnost cikánů a podporovat jejich vrozené dovednosti.

6.2.2 Reportáže zabývající se vývojem dopravy, průmyslu a obchodu

Do této skupiny se řadí reportáže: Univerzita tovární práce, Galoše, Donecká pánev – ruské Porúří, Putilovské závody, Poklad Kaspického moře – nafta, Ruch v Moskvě.

Univerzita tovární práce je reportáž, ve které Kisch popisuje chod univerzity, v níž se studenti učí ovládat bezchybně soustruh. Do této univerzity nastupují zejména dělníci v učňovských letech, ale dveře jsou otevřené i pro intelektuály, kteří „*chtějí přejít na nejzávažnější povolání v dělnickém státě*“.⁶² Kisch vyzdvihuje zejména to, že díky univerzitě se dělník naučí perfektně ovládat soustruh za sto čtyřicet hodin, kdežto v praxi tohoto stupně dosáhne až za tři až čtyři roky.

Univerzita však nemá jen praktické vyučování, na programu je také vyučování teoretické, žáci se učí zejména dějinám revoluce. „*A kdo i v tom vynikne, může si zde v ústavu kromě šlechtictví práce vydobýt i druhého šlechtického titulu, který v sovětském Rusku znamená hodně: titulu člověka, který pochopil socialismus.*“⁶³ Odbory mají zájem rozšířit tento systém a metody vyučování také do jiných odvětví, například do textilnictví, stavebnictví, ale i do administrativy. Kisch podotýká, že o tuto metodu práce a o absolventy je velký zájem nejen v továrnách sovětského Ruska, ale i v kapitalistických zemích.

V reportáži s názvem Galoše nás Kisch seznamuje s továrnou Treugolnik v Petrohradě, která se zaměřuje na výrobu galoší. Kisch detailně líčí zpracování suroviny až po finální výsledek, tedy zejména galoše, ale také jiné výrobky jako například hygienické stříkačky, šidítka pro kojence, hřebeny, pneumatiky, hadice atd. I přes obrovské množství produkce (padají dokonce rekordy ve výrobě) je výrobků

---

⁶²KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 56.

⁶³Tamtéž, s. 58.

nedostatek. Po revoluci v Rusku totiž stouply nároky a vzrostla kulturní úroveň: „...aby si tu opravdu v tom nejpravějším smyslu slova vystály galoše, a na trzích se platí až šest rublů za pár, třebaže úřední cena je tři a půl ruble, poměrně nižší než před válkou, neboť Nejvyšší hospodářská rada prohlásila galoše za nepostradatelný spotřebný předmět. Výroba tedy zdaleka nekryje spotřebu.“⁶⁴

Kisch se zajímá také o životní úroveň dělníka, zaměřuje se na mzdy a dovolené. Průměrný plat dělníka za měsíc je srovnatelný s platem inženýrů, obchodních poradců, vedoucího výroby. Dělník má nárok na čtyři týdny dovolené, s výjimkou vedlejších závodů, ty mají nárok na dva týdny dovolené. Pro dělníky byly zřízeny zdarma sanatoria, kluby, divadla, knihovny, kina.

V reportáži Donecká pánev – ruské Porúří se Kisch zabývá pro průmysl velmi důležitou oblastí, tedy Doneckou pávní neboli Donbasem. Jedná se o rozsáhlý těžební a průmyslový region. „Hlavní město“ této průmyslové oblasti nese název Art'omovsk, město bylo pojmenováno podle horníka, který zahynul při železniční nehodě. Kisch zde zmiňuje, že dříve v této oblasti nebyly žádné moderní stroje a dělníci pracovali ve velmi špatných podmínkách. S nástupem komunismu se ale situace zlepšila, přibylo mnoho strojů, staveb a nových závodů. Přesto však jsou některé stroje a metody zastaralé: „...na povrchu se doluje po starodávnu, při hlubinném dobývání se pracuje bez základky, třebaže se dobýváním na zával zvětšuje nebezpečí zasypaní. Sbiječky by zvýšily výkon pracovníka, který často na obzvlášť měkkých místech dobývá uhlí rukou.“⁶⁵ Avšak i tyto zastaralé stroje a metody mají v co nejbližší době nahradit nové – „...americké stroje jsou již na cestě“.⁶⁶

Kisch píše s velkým nadšením o všeobecné modernizaci tohoto regionu sovětskou vládou. A připadá mu jako zázrak, že toto všechno nové bylo možné vybudovat při nedostatku materiálu a pracovních sil „O tom, co vykonalo sovětské Rusko při zřizování sanatorií, úpravou lázní, vil, zámků a klášterů ke společnému prospěchu, lze mluvit jenom tak, že upustíme od tónu chladného a kritického zpravodajství.“⁶⁷

V reportáži Putilovské závody se Kisch zabývá závody, které po roce 1918 byly předurčeny k zániku, „poněvadž žádný závod se nemůže udržet bez iniciativy

---

⁶⁴KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 29.

⁶⁵Tamtéž, s. 144.

⁶⁶Tamtéž, s. 144.

⁶⁷Tamtéž, s. 145.

podnikatele, který zase udržuje svou iniciativu vyhlídkou na zisk /.../ Jak právě vidíme, pořád ještě žije ten, kterého už dávno pochovali, je čilý a má se neustále k světu.“⁶⁸ V závodech se sice odstranily dělostřelecké dílny a výroba lokomotiv značně oslabila, naopak ale vznikly dílny na výrobu tramvajových vozů a traktorů Fordson. Kisch se vrací i do historie těchto závodů, díky zdejší stávce v roce 1905 začala téhož roku revoluce, putilovští dělníci jsou považováni za jedny z nejradiálnějších. Kisch se i v těchto závodech zajímá o mzdové podmínky dělníků a srovnává měsíční vyplacenou mzdu s náklady na živobytí. Pro dělníky jsou i zde založeny kluby, sanatoria, kina, kroužky a divadla.

Do naftové oblasti jihozápadně od Baku nás Kisch zavádí reportáží Poklad Kaspického moře – nafta. Zmiňuje se o historii, ve které se odehrály o tuto oblast velké boje. Nafta se zde čerpala již od roku 1873, v té době oblast patřila pařížskému bankovnímu domu Rothschild, švédské firmě Bratři Nobelové, Tataře Šibajevě a Mantaševě-Kokorevě. Po první světové válce sem vtrhlo Turecko, později britská armáda, nakonec však toto území ovládli komunisté. Vznikl státní podnik Azněft, který dokončil proces vysušení zátoky, nyní zde stojí na sto vrtných věží.

Kisch se zaměřuje ve svém pozorování opět na životní úroveň dělníků. Sovětská vláda se snaží zlepšit zejména ubytování dělníků pracujících na naftovém poli, které bylo v dřívější době až nelidské. „*V kaluži hnědé břečky stojí nepravidelný kus půdy žalostně ohrazený stěnami ze dřeva a malty, se dvěma dírami místo oken, střechy se v kraji neužívá, zborcené základy, na štít se pomalu dosáhne rukou. Protáhlý dvouposchodový barák s otevřenými pavlačemi vypadá jako kurník...*“⁶⁹ Nyní vláda postavila nové velké obytné budovy, ty staré opravila. Byla také zřízena ozdravovna pro dělníky a jejich rodiny, které u vrtných věží žijí. Kisch ale zmiňuje, že ubytovacích kapacit je stále málo, někteří dělníci tak musí dojíždět do práce z dalekých vesnic. Kisch také zdůrazňuje, že i když jsou některé metody vrtání a stroje zastaralé, vše je v procesu modernizace, dodávají se stroje nové, metody vrtu se modernizují, sovětská vláda investuje do modernizace nemalé peněžní sumy. „*Téměř celý příjem se investuje, montují se stroje, roury a kotle z Ameriky, Německa, Francie a Anglie, velká strojírna Azněftu vyrábí sama přístroje, ruští inženýři jsou posíláni do Kalifornie, Pensylvánie, Wyomingu, Texasu a Mexika za studiem metod. Elektrárna zvýšila výkon ze 40 000*

---

⁶⁸KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 72.

⁶⁹Tamtéž, s. 187.

kilowattů na 92 000 a elektrifikace staveb pokračuje. ⁷⁰

V reportáži Ruch v Moskvě se Kisch zaměřuje zejména na dopravu a obchod v Moskvě. Hlavní město sovětského Ruska má velké problémy v dopravě, po revoluci se počet obyvatel zvýšil o velké číslo. Ve městě se dá dopravit z místa na místo autodrožkami či tramvajemi, nově jsou pořízeny anglické a německé autobusy, které mají problémy s dopravou částečně vyřešit. Veškeré dopravní problémy by se úplně vyřešily zavedením podzemní dráhy, to si však Rusko nemůže dovolit.

V Moskvě se dá nakoupit na několika velkých trzích, prvním z nich je Sucharevský trh, druhý je Ochotnyj rad. Dá se zde sehnat všechno, dokonce i věci, které se prodávají v západní Evropě. Bazarový obchod se ale rozrostl do velké míry, proto sovětská vláda zakročila tím, že Moskevský státní potravinářský průmysl vyslal do ulic prodavače a obchodníky. Ceny ve státním obchodě jsou až o padesát procent levnější než v obchodě volném. Ve státním obchodě jsou však ceny pevné, což znemožňuje jakékoliv smlouvání, které je možné ve volném obchodě. Proto *„každá dobrá hospodyňka nakoupí raději o něco dráž a hůř, jen když může něco usmlouvat.* ⁷¹

6.2.3 Reportáže zaměřené na vězeňství a soudnictví

Tematikou vězeňství a soudnictví se zabývají reportáže s názvy Uvěznění kati, osvobozené děti, Moskevský policejní šéf odpovídá na interview, Pohlavní výchova, Muži a ženy ve vězení.

První reportáž se nazývá Uvěznění kati, osvobozené děti. Kisch zde popisuje „Proces s carskými katy“, ve kterém se sovětské Rusko vypořádává s katy, kteří byli typičtí pro carskou vládu. Přitom carská vláda za dobu svého působení předkládala statistiky, ve kterých byly popravy minimální. V těchto statistikách však chyběly popravy, které se udály bez jakéhokoliv soudního řízení. Nejvíce popravovaní byli revolucionáři, kteří vystupovali proti carskému režimu. *„Před rokem 1905 se konaly popravy jen příležitostně, od té doby se stala chamovnická kůlna oficiálně neoficiální poliklinikou carské říše proti revolučním onemocněním.* ⁷²

Proces, který Kisch v reportáži líčí, byl veden proti lékaři, který se těchto poprav

---

⁷⁰KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 190.

⁷¹Tamtéž, s. 42.

⁷²Tamtéž, s. 84.

účastnil. Lékař namítal, že dělal jen svou práci, tedy konstatoval úmrtí. Navíc neměl jinou možnost, než se těchto poprav účastnit, protože kdokoliv odmítl, během několika týdnů zmizel. Nakonec soud k tomuto přihlédl a jeho trest byl vyměřen na deset let. Další proces se týkal Anny Jegorovny, která pomáhala revolucionářům a skrývala je, všichni však byli zatčeni. Bývalý pracovník carské tajné policie Menšikov označil Jegorovnu jako osobu, která nepomáhala revolucionářům, ale naopak je udávala. Po revoluci byla zatčena, nakonec se jí ale podařilo se za pomoci svého syna, který působil jako profesor, očistit. V roce 1925 z dokumentů vyšlo najevo, že několikrát od tajné ruské policie obdržela velké množství peněz. Nyní je souzena, protože „*celá desetiletí zrazovala revoluci, i Lenina a mnoho jiných před ním*“.⁷³ Dokonce i její syn, který se dříve za matku přimlouval, se jí nyní zříká. Jegorovna se hájí tím, že navázala vztah se Zubatovem, šéfem ochranky. Žena přiznává, že se Zubatovovi zmiňovala o revolucionářích, kteří se v Rusku ukrývali, ale jen z toho důvodu, aby jim pomohla. Nakonec soud odsoudil ženu k trestu smrti, ale ten byl změněn na sedm let vězení, soud přihlédl k jejímu stáří a slepotě.

Kisch se také vydává do moskevského klubu bývalých politických vězňů a deportovaných. Zde jsou vystaveny „*obrazy a památky z pevnostních kobek a trestaneckých plantáží, masové hřbitovy utýraných k smrti, na nichž není hrobů, křížů a desek*...“⁷⁴, a také obrazy nejznámějších revolucionářů, kteří byli vězněni.

V reportáži Moskevský policejní šéf odpovídá na interview Kisch navštěvuje policejního ředitele moskevské policie, nejprve se s ním snaží navázat kontakt, ptá se ho na jméno a jeho práci před revolucí, ředitel však odpovídá: „*Prosím, neuvádějte jména! /.../ jsme bezejmenná kolečka stroje, můžeme být zítra lidovými komisaři nebo nočními hlídači, podle toho, jak ocení naši práci ti, kteří ji posuzují. Zítra může sedět na mém místě jiný.*“⁷⁵ Kisch je z tohoto jednání překvapený a poznamenává, že toto se mu ještě nikdy nestalo. Policejní šéf konstatuje, že dříve bylo v Moskvě velké množství lupičů, ti však vymizeli, protože se Moskva potýká s velkými bytovými problémy a také byl odebrán soukromý majetek. Odlišná situace panuje ale na vesnici, tam bylo mnohem větší problém lupiče zneškodnit. Úspěch se však dostavil i na vesnici, moskevské policie se podařilo zlikvidovat Kotovu bandu. „*Mezi jinými jsme zneškodnili Kotovu bandu složenou z šesti mužů a čtyř žen, která na hranici Smolenské oblasti dosáhla v*

---

⁷³KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 88.

⁷⁴Tamtéž, s. 72.

⁷⁵Tamtéž, s. 192.

*letech 1920 a 1921 světového rekordu zločinů: sto padesát loupežných vražd za tuto krátkou dobu.*⁷⁶

Policejní komisař také vypočítává data, ze kterých vyplývá úspěšnost moskevského policejního útvaru rostoucí od roku. „Roku 1914 bylo hlášeno policii 4191 zločinů, z nichž bylo odhaleno jenom 1739, tedy 41 procent. V roce 1918, prvním roce naší činnosti, uprostřed velikých zmatků, se nám podařilo odhalit z 11 565 zločinů 3622, to je 31 procent. Roku 1919, který byl rokem reorganizace detektivního oddělení, bylo nám hlášeno 10 613 deliktů – u 4942 deliktů jsme vypátrali pachatele (49 procent), roku 1920 z 10 707 zločinů 5670 (53 procent) /.../ Roku 1924 klesla zločinnost na normální míru (z 10 206 zločinů byli v 6082 případech vypátráni pachatelé) a právě uzavřená statistika za minulý rok je naším a snad evropským rekordem: 7198 hlášených zločinů, z toho vypátráno 4929, tedy asi 68 procent.“⁷⁷

Komisař také zmiňuje, že velkou zásluhu na potlačení zločinů má spolupráce s obyvatelstvem, které je vychováváno ke spolupráci s policií. Mezi největší problémy moskevské policie patří boj s drogami, zejména s kokainem, morfiem a opiem. Dále pak padělání, zejména odborových legitimací, díky nimž lze získat sociální pojištění či podporu v nezaměstnanosti. Policejní šéf však také konstatuje, že policejní oddělení má velmi malé finanční prostředky, se kterými může disponovat, protože sovětské Rusko potřebuje investovat peníze hlavně do průmyslu a zemědělství.

V reportáži Pohlavní výchova se Kisch účastní soudu s Pavlem Ivanovičem Kiselovem, ten je obviněný, že nakazil svou ženu nemocí, ta následně spáchala sebevraždu. U soudu vypovídají také svědci, pro i proti Kiselovovi. Kische překvapuje, jak otevřeně o této nemoci mluví soud, prokurátor, obhájce, ale i jak vulgárně se vyjadřuje obžalovaný. Kisch objasňuje, že toto líčení není opravdové soudní řízení, ale jen „inscenované soudní řízení“, které je v sovětském Rusku velmi časté, jedná se o výchovné řízení. Tato inscenovaná soudní řízení jsou jak pro muže, tak pro ženy, zabývají se tématy, jako je prostituce, kuplířství, tuberkulóza a podobně.

V reportáži Muži a ženy ve vězení Kisch navštěvuje jedno z nejtěžších vězení – Lefortovo. Kisch v této reportáži seznamuje s chodem vězení, zaměřuje se na podmínky života vězňů v Lefortově. Je zde kolem tři sta devadesáti trestanců, tresty se pohybují od pěti do deseti let. Každý vězeň se musí zapojit do pracovního procesu, jeho pracovní doba je osm hodin a pobírá mzdu ve výši čtyřiceti rublů, práci si vězeň vybírá sám.

---

⁷⁶KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 93.

⁷⁷Tamtéž, s. 194.

Z vyvěšeného vězeňského rozvrhu se Kisch informuje, že volný čas vězňů lze využít například v dramatickém kroužku, šachovém klubu, pěveckém sboru, mohou si půjčovat knihy. Vězni se ve vězení učí také gramotnosti, hodiny jsou každý den. I přes to ale Kisch považuje toto vězení za „*tvrdé vězení, vnější a vnitřní zkušební vězňů je těžké, nemají čas na slohová cvičení, nemají spisovatelskou ctižádost, ani nijakou chuť do literatury. Izolátor Lefortovo je smutné místo.*“⁷⁸

Kisch navštěvuje i ženské vězení v bývalém Novopasském klášteře. Ženskou věznicí Kisch nepovažuje za tak tvrdou „*Těžko lze uvěřit, že jsme v trestnici, není zde zákaz mluvení, nenosí se trestanecký šat, je dovoleno kouření, nikde není uniformovaný dozorce.*“⁷⁹ I zde je velké množství volnočasových aktivit. Je zde klub, ve kterém mohou ženy poslouchat rozhlas, hrát dámu, číst noviny. Každá žena se učí číst, psát a šít. V tomto vězení jsou ženy s tresty od pěti do deseti let. Většina žen je zde pro podvod či krádež. Stejně tak jako v mužské věznicí, i zde se ženy zapojují do pracovního procesu, pracovní doba je osmihodinová, mzda činí 20 dvacet rublů týdně, od této sumy se však odečítá dvacet pět procent na zaopatření. Do třetice Kisch navštěvuje speciální věznicí – soudní psychiatrický ústav, jsou zde umístěni nebezpeční chorobomyslní lidé. Je zde například chlapec, který bodl nožem kamaráda do srdce, či muž, který zabil hrcem po hádce sestru.

6.2.4 Reportáže o kultuře asijských zemí v rámci sovětského Ruska

Asijskými zeměmi v rámci sovětského Ruska se zabývají reportáže Gruzínská republika – karneval, Švábská zvěst z Kavkazu, Audience u arménského papeže, Pestrý pás obrázků z jednoho odpoledne v Jerevanu, To je vám v Ázerbajdžánu divadlo!, Zaměstnání a náboženství v Tiflisu.

Reportáž Gruzínská republika – karneval reflektuje Kischovu návštěvu karnevalu nesoucí název „Na hranici Evropy a Asie“. Proč se karneval jmenuje „Na hranici Evropy a Asie“, Kisch vysvětluje záhy: „*Výhled na pozadí: nejdivočejší Orient. Nahoře na strmé skále kouří v rozvalinách rozpadlá perská pevnost, rovnoběžně s jejími valy leží holý čedič /.../ Téměř kolmé jsou tyhle uličky se špatnými schody, arménské*

---

⁷⁸KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 129.

⁷⁹Tamtéž, s. 130.

kláštery s jehlancovitými kopulemi a filigránské minarety se tyčí mezi domy po skále až dolů do údolí.“⁸⁰ Kdežto místo, kde se karneval koná, je celé evropské – široké třídy s pomníky revolucionářů, na kostele rudá hvězda. Kisch velmi detailně líčí jednotlivé masky a kostýmy na této „přehlídce národů“, objevují se zde Imeretínové, Mingrelci, Gruzíni, Kachetinci, Kurdové, Peršané a mnoho dalších. Kisch vyzdvihuje také práci výboru, díky němuž se na slavnosti neobjevily žádné incidenty.

V reportáži Švábská zvěst z Kavkazu Kisch cestuje vlakem po asijském jihu Ruska, všude je slyšet směsice jazyků, Kischovo ucho však zpozorní, když uslyší švábštinu. Objasňuje osud německých rolníků na jihu asijského Ruska. Tito rolníci prožívali těžké období zejména za první světové a následné občanské války – „...nesčíselněkrát je zahnali z půdy, poněvadž se cítili příslušníky národa, proti němuž vedlo Rusko válku“.⁸¹

Vše se změnilo nástupem komunismu. Kisch vyzdvihuje snahu o modernizaci německých kolonií. Byly nakoupeny traktory, parní pluhy, postavily se hydrocentrály, elektrárny, změnilo se také školství – zřídily se vinařské školy, zemědělská učiliště. Kisch ale také zdůrazňuje, že i za komunistického režimu se projevují mezi německými rolníky velké rozdíly, zejména ty majetkové. Kisch se domnívá, že tyto rozdíly se projevují díky pracovním výkonnostem rolníků a různé úrodnosti půdy.

V reportáži Audience u arménského papeže Kisch navštívuje Ečmiadzim, zde je sídlo Gevorga Hinkerorta, papeže arménské církve. Kisch se dozvídá o historii arménské církve, o písemnictví a stavebnictví. Postupně se rozhovor stáčí na postavení arménské církve v Rusku. Za carského panování neměla arménská církev žádnou podporu, byla dokonce násilně potlačována, jelikož hlavní postavení měla řeckokatolická církev. Poté se papež dostává k bolševické přítomnosti. Od nástupu bolševiků k moci arménská církev nedisponuje žádným majetkem, vlastní pouze několik vinic a kousek půdy. Papež však zmiňuje, že arménské kostely nepotkal stejný osud jako ty řeckokatolické, které se zavřely a uzpůsobily se jiným potřebám. Je to dáno hlavně tím, že arménská církev zaujala k bolševismu kladný postoj, dokonce v duchu bolševismu káže i v kostelích. Arménské církvi se také od sovětské vlády dostalo ujištění, že nemá nic proti tomu, aby církev otevřela vysokou duchovní školu, duchovní výchova mládeže je totiž sovětskými zákony zakázána.

---

⁸⁰KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 208.

⁸¹Tamtéž, s. 197.

Reportáž Pestrý pás obrázků z jednoho dopoledne v Jerevanu je reportáží zcela náhodnou. Kisch se totiž po příjezdu do Jerevanu chtěl ubytovat v hotelu, ten byl však plný, a tak zavítal do města a komentuje dění kolem sebe. Popisuje práci čističů bot, navštěvuje pekárny, jak turecké, tak gruzínské, srovnává techniku pečení chleba. Dále zavítá do dílny vyšívaček zlatem, které vyrábějí čepičky, trepky či ruční kabelky. Navštěvuje také dílny na tkaní koberců, podotýká, že i tyto dílny jsou organizované státem, jelikož vývoz z ruského Orientu značně ochabl, výrobky jsou určené především pro tuzemsko. „*Tomu odpovídají také vzorky nových koberců určených pro tuzemsko, gobelíny s obrazem Lenina, Čičerina a Dzeržinského, s motivy z továrního života s arménským znakem, na němž se pojí obrysy velkého a malého Araratu, sovětská hvězda, srp a kladivo, klas a hrozen.*“⁸²

Kisch se však dostává i do čtvrti, kde jsou jasně viditelné známky toho, že zde ještě nedávno probíhala občanská válka. V rozstřílených domech bydlí lidé, kteří jsou v otrhaném oblečení a špinaví. „*Většinou zbyla jen sklepení, před nimi seděli rozedraní lidé křížem krážem viselo špinavé, roztrhané prádlo, všude ležela shnilá sláma, páchly louže, na zemi se válel a skučel nemocný osel, na velkém společném dvoře kakali dva chlapci...*“⁸³ Kisch v závěru shrnuje, že za celé toto dopoledne viděl celý Orient – od pouličních čističů bot až po žebráky.

Reportáž To je vám v Ázerbajdžánu divadlo! reflektuje Kischovu návštěvu divadelního představení v tomto sovětském státě. Popisuje zde divadelní hru, jedná se o absolutní divadlo, ve kterém se mluví, ale člověk ničemu nerozumí. Kisch i ostatní obyvatelstvo je nadšeno „*Tři jednání tohoto skvělého díla by se mohla hrát také v jiném pořadí. Snad vůbec jako tři jednoaktovky, které nijak spolu nesouvisí – stálo by to za pokus. Ale ovšemže takovéto hry se u nás nehrají!!!*“⁸⁴ Kisch se také zaměřuje na popis obecnstva, stejně tak jako v reportáži Gruzínská republika – karneval, i zde je vidět těsné sepjetí Orientu a Evropy. Jsou zde ženy, které jsou celé zakryté látkou, muži v turbanech, ale také přístavní nakladači, rozedraní prodavači ovoce, obchodníci či dělníci z naftových polí Sám Kisch míní, že je v „*zbolševizovaném islámu, od půlměsíce k srpnu je jen krok*“⁸⁵.

---

⁸²KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 117.

⁸³Tamtéž, s. 119.

⁸⁴Tamtéž, s. 105.

⁸⁵Tamtéž, s. 102.

V reportáži *Zaměstnání a náboženství v Tiflisu* se Kisch zaměřuje na jednotlivé národy a kmeny, které v Tiflisu žijí. Největší zastoupení zde mají Arméni, kteří jsou také z hospodářského hlediska „*pány celého kavkazského obchodu*“.⁸⁶ Arméni disponují vývozem manganové rudy, obchodují se státem i s velkými prodejny, jejich hlavní doménou je tedy obchod.

Gruzínci zastávají v Tiflisu především úřednickou, pracují na městských úřadech a také slouží státní bezpečnosti. Velká část Gruzínců působí v lékařství, vědě či novinářství. Velké zastoupení v Tiflisu mají i Němci, ti pracují zejména v pivovarnictví či nábykářství, působí také v obchodě s vínem. Velká většina Němců je věřících, až na čtyři tisíce. Žijí zde také židé z Kavkazu, živí se hlavně tím, že prodávají ručně vyráběné zboží a tkané koberce. Dále pak Peršané, Tataři, Řekové, Asyřané, Adžarové, Abcházci, Osetinci, Jezidové. V Tiflisu a jeho okolí je velká řada sekt, do kterých se formují jednotlivé kmeny.

6.2.5 Reportáže reflektující změnu režimu

To této skupiny se řadí texty: *Kdysi Carskoje Selo, Něvský prospekt, Neděle na vesnici, 1. máj a velikonoce, Petruška a Vaňka-Vstaňka, Rusko z vlaku, Varšava den po převratu.*

V reportáži *Kdysi Carskoje Selo* Kisch porovnává tuto vesnici za bývalého carského režimu a za současného bolševického. Carskoje Selo byla vesnice, kde sídlili carové. Byly zde velké vymoženosti, o kterých se mohlo obyčejným ruským vesnicím a městům jen zdát. „*Tady už svítilo elektrické světlo, když i ve velkých ruských městech ještě blikal olejový kahan, tady už byla kanalizace, když sedláci v Rusku vozili ještě na pole močůvku v sudech od piva, tady už byly splachovací záchody, když v ostatním Rusku ještě ani plot nemaskoval toto zařízení.*“⁸⁷ Po převratu se již tato vesnice nejmenuje Carskoje Selo, ale Dětskoje Selo. Jsou zde dětská sanatoria, komuny, školy práce. Bývalé carské zámky nyní slouží jako muzea. Kisch popisuje interiéry těchto zámků, které jsou plné luxusu a přepychu, „*jen nádhernější než v chudém Bavorsku,*

---

⁸⁶KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 63.

⁸⁷Tamtéž, s. 18.

*chudé Francii a chudé Vídni. Taková jantarová komnata například není nikde, tím méně v Sanssouci“.*⁸⁸

Kisch se zaměřuje na Alexandrův palác, posledního cara považuje za šosáka bez vkusu. A dodává, že nechápe, jak tento člověk bez rozumu mohl ovládat svět. Kdo chce vědět, „*s jak malým kulturním citem se dovede vydat mnoho peněz, najde o tom spoustu neklamných důkazů v domě Mikuláše II“.*⁸⁹ Carův nevкус Kisch spatřuje v sádrových pannách, padesáti obrazech zachycujících to samé, ve stech stejných fotografiích, ve stěnách, které jsou odshora až dolů plné křížů a obrazů svatých. V pokoji carevny visí obraz Marie Antoinetty, carevna věřila, že se jí Antoinetta podobá svým osudem. Carevna měla panickou hrůzu ze smrti, proto začala s kultem obrázků svatých. Alexandra byla paradoxně zatčena revolucionáři právě pod obrazem Marie Antoinetty.

V další reportáži Kisch navštěvuje Něvský prospekt, nyní Prospekt 25. října. Kisch je tímto místem trochu zklamán, ve skutečnosti vypadá jinak, než jak byl líčen v mnoha literárních dílech. „*Nepředstavujme si ho jako nějakou ohromně širokou, jako zrcadlo hladkou třídu mezi Něvou plnou ker a paláci tonoucími ve zlatě, je to jen taková ulička od Moskevského nádraží k paláci Admirality. Stojíme na něma jsme poněkud zklamáni.*“⁹⁰

Kisch popisuje paláce, pomníky, domy, ulice. Komunisté neodstranili pomníky carů ani generálů, ale jejich názor na carskou dobu je jasný z jednoho posměvačného nápisu na pomníku Alexandra III. „*Otce i syna, aniž si to přáli, oba zaslouženě kati sprali. Já však na věky věků beze slávy se tu vleku. Na tlustém hřebci se vypínám, sám však jak strašák se vyjímám pro smích lidem, kteří se nás vzdali.*“⁹¹

Změna režimu se projevuje téměř na každém kroku. Již zde nejsou k vidění generálové, bohatí kupci, kdysi soukromé obchody jsou zestátněny, názvy těchto obchodů vystřídaly jiné. Paláce již nepatří knížatům a hrabatům, vše nyní patří státu. Z bývalých sídel jsou nyní muzea, je zde velké množství uměleckých i vědeckých sbírek. I za nového režimu působí Leningrad elegantně, ženy i muži jsou velmi dobře oblečeni.

V reportáži Neděle na vesnici se Kisch zaměřuje na otázku náboženství. Na mše již nechodí tolik věřících, jako tomu bylo za carského panování. Na nedělní mši chodí

---

⁸⁸KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 20.

⁸⁹Tamtéž, s. 20.

⁹⁰Tamtéž, s. 76.

⁹¹Tamtéž, s. 76.

jen muži a ženy starší generace, ta mladí radši chodí do čítárny, hrají divadelní hry, poslouchají rozhlas. Se změnou režimu se změnilo také postavení popa, který musí prodávat galanterní zboží, protože stát mu již nedává za jeho činnost žádné peníze. Mezi mladší a starší generací dochází ke slovním střetům, zejména mladí na věřící posměšně pokřikují.

V reportáži 1. máj a velikonoce se opět střetává staré Rusko s novým. Oba svátky – jak 1. máj, tak velikonoce vyšly na jeden den. První slavnost je velkolepá, začíná vojenskou přehlídkou, jsou zde také čestní hosté, žádná knížata, ale zástupci lidových komisariátů a odborů. V průchodu vojska není vidět žádných rozdílů mezi hodnostmi, všichni vypadají stejně, při pochodu znějí slova Internacionály. Poté přichází průvod dělníků, jejich na šest set tisíc. Všude jsou k vidění rudé praporky s šátky, „*rudé prapory na domech jsou osvětleny reflektory, na veřejných budovách plane srp a kladivo, Marx a Lenin, sovětská hvězda a písmena 1. máj., tramvaje nejezdí, obchody jsou zavřeny, ale výklady ozdobeny a osvětleny, v klubech organizací je zdarma divadlo a kino*“.⁹² V průchodu jsou i Tataři, Kavkazané, Mongolové, Kirgizové.

Druhou slavností, rozhodně ne tak velkolepou, je oslava Velikonoc. V kostelech je plno, před půlnocí obejde kněz, jeptišky, mniši, popi a věřící třikrát kostel, poté se vracejí zpět. Po skončení mše vycházejí věřící z kostela, svíčku, kterou po celou dobu mše drželi v ruce, strkají do kapsy. „*Kolik z nich bylo asi odpoledne v májovém průvodu, který táhl ulicemi proti popu, šlechtě, kapitálu? Jistěže hodně.*“⁹³ Po revoluci se tato oslava neobešla bez posměšků, nyní je situace lepší, to však nic nemění na tom, že v kostele jsou jen starší muži a ženy, ti mladší se totiž účastnili pouze prvomájového pochodu, náboženství neuznávají.

Reportáž Petruška a Vaňka-Vstaňka se zaměřuje na divadelnictví, ve kterém se také díky změně režimu udály velké proměny. Děti mohou navštěvovat divadla zdarma, pro bezprizorní děti jsou vymezená místa vpředu. Divadlo navštěvují zejména děti, které se narodily po roce 1917, říká se jim „okťabrjata“. Z velké části jsou pojmenovány podle osob, které byli spojené nějakým způsobem s revolucí.

Kisch připomíná, že tyto děti nemají nejmenší zdání o tom, že sedí na místech, která byla v carské době pouze pro bohaté děti. Všechny drahé loutky a hračky byly

---

⁹²KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 110.

⁹³Tamtéž, s. 111.

přivezeny z paláců, byly zestátněny a zpřístupněny každému dítěti. Umístily se například do uměleckých souborů, muzeí či dětských domovů. I v těchto muzeích se odráží obrovský rozdíl, který byl za carského režimu mezi „obyčejnými“ lidmi a těmi „vyvolenými“. Zatímco carské děti si hrály s perfektně obléknutými loutkami podle poslední módy, obyčejné děti si hrály se slaměnými loutkami bez obličeje. *„Žádné proletářské dítě nemá empírový zámek pro panenky, ale nemusí také závidět jinému dítěti, které není o nic způsobilější, a přece mělo takové zázraky jen proto, že jeho kolébka stála v paláci.“*⁹⁴

Reportáže Rusko z vlaku a Varšava den po převratu tvoří rámec knihy Caři, popi, bolševici. Tyto dvě reportáže jsou silně kontrastující. Představují dva odlišné světy. V reportáži Rusko z vlaku Kisch popisuje několikadenní cestu vlakem společně s ženami, dělníky, inženýry či dobytkaři. Každou hodinou se atmosféra uvolňuje, cestující pokuřují, popíjejí, hrají šachy, všichni si tykají a vedou dlouhé hovory. Ženy se zajímají o módu v západní Evropě, muži zase o podmínky práce. Kisch popisuje krajinu, která se kolem míhá. Je zde vidět kontrast starého carského a nového bolševického Ruska – *„asijská vesnice s americkými mrakodrapy, saně z beden a autobus, barokní palác a dřevěná chýše“*.⁹⁵

Svůj odjezd ze sovětského Ruska Kisch líčí v reportáži Varšava den po převratu. Již na hranicích mezi Ruskem a Polskem se objevují rozdíly mezi sovětským Ruskem a Polskem. Cestující vytahují drahocenné šperky, oblékají hedvábné kravaty, ženy se malují a voní, muži se starají o kurzy měny, celníci mají zlaté uniformy s řády. Cestující se domnívají, že přísloví „šaty dělají člověka“ bude působit více v Polsku než v sovětském Rusku. Varšavu Kisch vidí jako město, kde život plyne sice elegantně, ale prázdně

6.3 Průběžné shrnutí

V reportážní knize Caři, popi, bolševici se snaží Kisch zachytit život v sovětském Rusku v jeho různých podobách. Ve srovnání s Ivanem Olbrachtem líčí život v sovětském Rusku mnohem detailněji, všímá si většího počtu oblastí života sovětské společnosti, snaží se představit jejich obraz založený na vlastním prožití a pozorování

---

⁹⁴KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*, s. 182.

⁹⁵Tamtéž, s. 7.

(pokud je to možné), a také se zaměřuje na mnohem větší území (Olbracht se ve svých reportážích zaměřuje především na Moskvu).

I u Kische se setkáváme s důrazem na základní změny, které do společnosti země přinesla socialistická revoluce. Všimá si zejména podpory výzkumu, vědy a vzdělání ze strany sovětské vlády, podpory průmyslu, péče o opuštěné děti a pracující, řešení kriminality – všechny tyto změny představuje tak, že je představuje v konkrétní, pozorovatelné podobě. V několika reportážích se také věnuje stále ještě existenci světa minulého a konfrontaci se západním světem.

Jen zřídka se ve svých reportážích věnuje jevům negativním (bytová nouze, doprava v Moskvě). Pokud je zmiňuje, nenaznačuje jako Olbracht, že se dají hned odstranit, ale uvádí, že se je nová vláda snaží řešit.

Kischovy reportáže v knize Caři, popí, bolševici zachycují ruskou skutečnost 20. let ve velmi bohatých detailech, zajímavě a působivě. Avšak i z jeho reportážích je zřejmé zaujetí novou společností

6.4 Užití jazykových prostředků

Při hodnocení jazykové stránky Kischových reportáží musíme brát v úvahu, že jde o překlad textů původně německých. Předpokládáme však, že se spisovatelka snažila jeho jazykový styl v češtině přesně reprodukovat.

Kischovy reportáže z knihy *Caři, popi, bolševici* jsou psané spisovným jazykem, avšak objevují se i slova nespisovná (*buržuj, dřepět, zevloun, babka, barák, pupkáč, fízl*) či dokonce vulgární (*blití, žrát, kurvy syn*). To, že se Kisch v ruském prostředí skutečně pohyboval a dobře ho znal, svědčí velké množství slov ruského původu (*mundštuk, parukmacher*), v textu jsou také jiná slova cizího původu (*chalva, nargin, kaljan, chnoci*).

Kischovy texty jsou plné odborné terminologie, což svědčí o jeho soustředění na skutečné poznání a reprodukování probíraného prostředí a tématu. Využívá jak jednoslovných pojmenování (*feromangan, ferrochrom, wolfram*), tak víceslovných (*celuloidový pás, koagulovaná šťáva, kysličník olovnatý*). Typickým jazykovým znakem je u Kische používání velkého množství číselných údajů, které využívá ke sdělení faktů (*třicet tři, sto třicet pět, sedmdesát tisíc, šestnáct tisíc pět set*) – jde nepochybně o snahu vyvolat dojem přesnosti.

V textech reportáží se objevují známky archaičnosti, například v užití přechodníků (*Nabyv odvahy nad tím, jak je snadné hrát si na revizora, vešel jsem do dílny vyšíváček zlatem*).

V popisných pasážích Kisch používá dlouhých vět (*Hygienické stříkačky se slepují ze tří až čtyř dílců, váček se naplní amoniovou kyselinou uhličitou, která se ve vulkanizačním kotli promění v páru a přitlačí tak pevně gumu na formu, až se vytvoří dutá hruška pevného zaobleného tvaru*). Když chce však docílit větší dynamičnosti, užívá věty krátké. (*Kdysi: Carskoje Selo. Spíš Carskoje než Selo. Nyní: Dětskoje Selo.*) Časté je také užití rétorických otázek, kterými autor neustále udržuje čtenářovu pozornost (*Neukázali mi za vstupné selskou usedlost, kde se vzdal císař? Co je to chudákovi psu platné?*). Vtažení do děje Kisch docílil také tím, že čtenáře oslovuje (*dohodneš se, zdrží tě, vidíš, nepozoruješ*).

Pokud chce Kisch na nějakou skutečnost upozornit či ji zdůraznit, používá

opakování (*dívky s rudými šátky na hlavě a chlapci s rudými šátky na krku, za rudou rakví na rudém pohřebním voze, koně mají přehozené rudé čabraky*). V reportážích se objevuje také velké množství personifikací (*zasněžené pole hrají, sníh tu může spát*) a metafor (*zahřívající láhve a sáčky na led, nafukovací polštáře a duše do kopacích míčů mají společnou porodnici*), čímž autor opěr docílí větší živosti a zajímavosti textu.

7 ZÁVĚR

Knihy reportáží I. Olbrachta *Obrazy ze soudobého Ruska* a E. E. Kische *Caři*, popí, bolševici se zaměřují na zprostředkování změn a situace v sovětském Rusku československému, respektive německému čtenáři.

Oba autoři představují sovětské Rusko jako zemi s novým přístupem ke všem oblastem společenského i soukromého života. Oba tento nový svět vítají a líčí ho z velké části z jeho pozitivní stránky.

Rozdíly mezi oběma reportážními knihami můžeme shledat ve třech skutečnostech: v bohatství zaznamenaných skutečností, líčených oblastí života a teritorií (Olbracht se zaměřuje zejména na Moskvu, všímá si černého trhu, zatímco záběr E. E. Kische je širší teritoriálně, sociálně i tematicky), v bohatství detailů podávaných na základě vlastního pozorování (I. Olbracht se o vlastní pozorování opírá pouze v omezené míře, zatímco E. E. Kisch se snaží vycházet z vlastního pozorování jako z primárního zdroje) a ve vyváženosti či stranickosti jejich textů (I. Olbracht dává své zaujetí jasně najevo, negativní skutečnosti většinou vidí jako pozůstatek občanské války či přežitky staré společnosti; E. E. Kisch prezentuje nové skutečnosti neutrálněji, registruje negativní skutečnosti častěji než I. Olbracht, ale i z jeho textů je jeho zaujetí jasně patrné).

Po jazykové stránce je obtížné reportáže obou autorů srovnávat, protože u E. E. Kische jde o překlady druhé osoby. Můžeme však říci, že oba autoři používají prostředků velmi podobných: základem jejich textů je spisovný jazyk, oživený jednak lexikálními rusismy, jednak prvky archaizujícími, lexikálními jednotkami silně expresivními a také prostředky tektonickými (metafory, metonymie)

Pro Kischovy texty je navíc příznačné používání odborné terminologie, která je daná jeho zájmem o detailní a přesné líčení konkrétní oblasti skutečnosti, a číselných údajů (úsilí o přesnost, konkrétnost a faktičnost).

8 POUŽITÁ LITERATURA

Primární literatura

KISCH, Egon Ervín. *Caři, popi, bolševici*. Praha: Svoboda, 1966. 224 s.

OLBRACHT, Ivan. *Obrazy ze soudobého Ruska I-III*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1920.

Sekundární literatura

ADAMOVIČ, LENKA. *Ivan Olbracht*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1977. 132 s.

GRYGAR, Mojmir. *Umění reportáže*. Praha: Československý spisovatel, 1961. 173 s.

HALADA, Jan. *Egon Ervín Kisch*. Praha: Karolinum, 2005. 74 s.

HAMŠÍK, Dušan. *O zuřivém reportéru E. E. Kischovi*. Praha: Československý spisovatel, 1962. 144 s.

HNÍZDO, VLASTISLAV. *Ivan Olbracht*. Praha: Melantrich, 1977. 279 s.

HRUBÝ, Petr. *Osudné iluze*. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2000. 263 s.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky 1918 – 1938*. Praha: Libri, 2000. 577 s.

KOZLOVÁ, Danica. *Egon Ervín Kisch*. Praha: Horizont, 1984. 143 s.

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004. 599 s.

OSVALDOVÁ, Barbora. *O reportáži, o reportérech*. Praha: Karolinum, 2010. 130 s.

PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. 391 s.

ŠTORKÁN, Karel. *Publicistické žánry*. Praha: Novinář, 1980. 349 s.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, 2010. 601 s.

UTITZ, Emil. *Klasický žurnalista Egon Ervín Kisch*. Praha: Orbis, 1958. 177 s.

VÁVRA, Jaroslav. *Olbrachtovy Obrazy ze soudobého Ruska*. Semily: Gymnázium Ivana Olbrachta, 2003. 84 s.

VLAŠÍN, ŠTĚPÁN A KOL. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý

spisovatel, 1984. 468 s.

WARREN, AUSTIN – WELLEK, RENÉ. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. 555 s.

Akademický repozitář [online]. 4.11.2011 [cit. 2011-11-04]. *Československo-sovětské vztahy*. Dostupné z WWW: <<http://.akademickyrepozitar.cz/cz/repozitar/ceskoslovensko-sovetske-vztahy.pdf>>.